

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Ստեղծագործական համայնքներ
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

This work is licensed under a **Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported** (CC BY-NC 3.0) license.

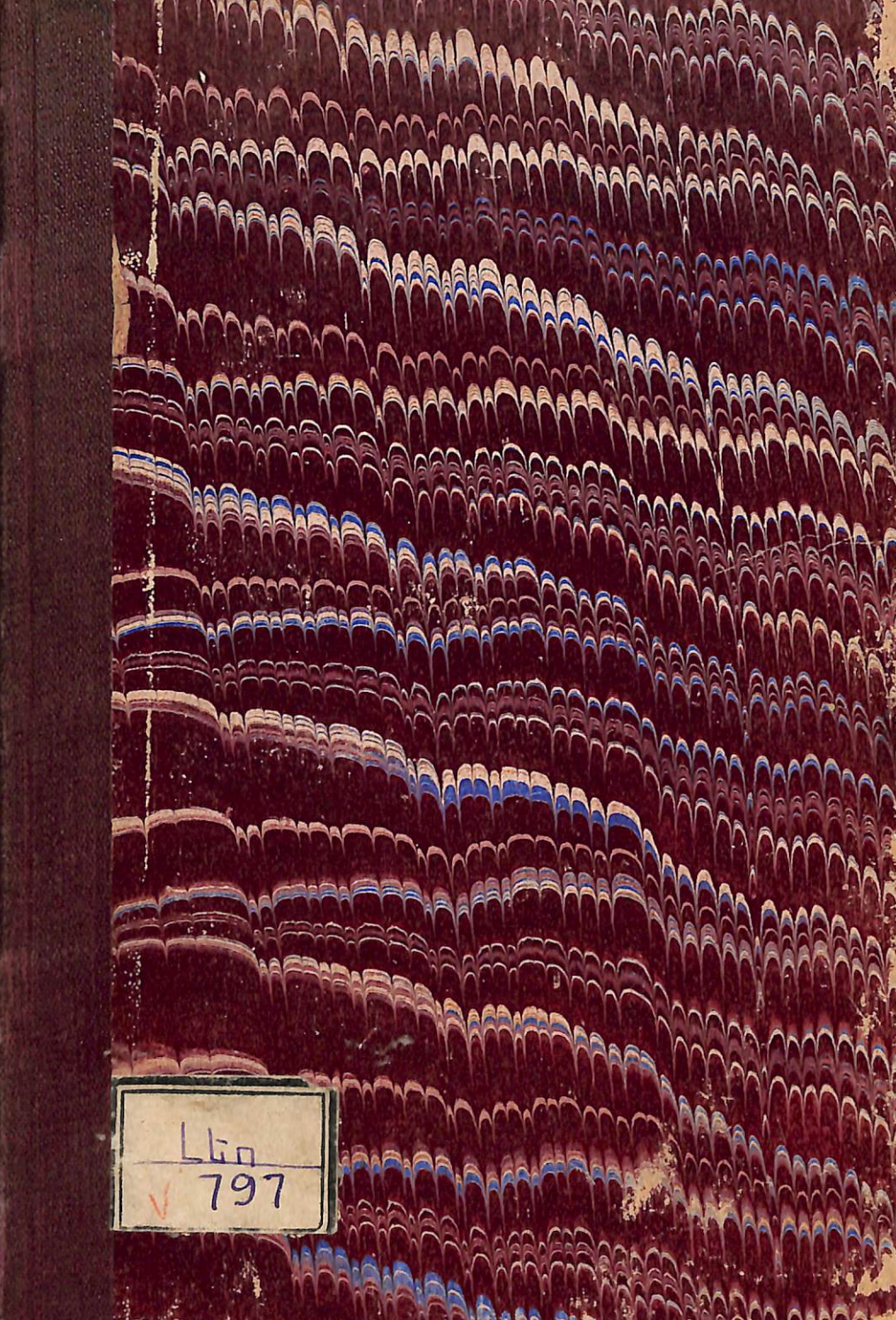
Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

U60
✓ 797

1999

ԱՆՁԱՅՆ ԿԻԹԱՌ

(ԺԱՐՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԵՐԳԵՐ.)

ԵՐԳԻՉ ԽԱՅԱԹՈՒ

Ա. ՂԵԶԱՆԻՆԻ ԵՐԵՎԱՆԻ

Ի ՏՊԱՐԱՆԻ ԳԼՈՐԳԱՅ Ա. ՍԱՆՈՅԵԱՆՑ:

1889

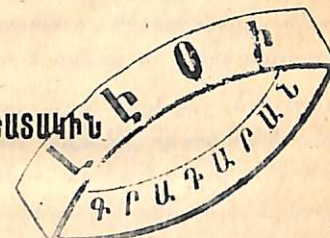
ԻԻՐ

ՀԱՆԳՈՒՅԵԱԼ, ՀՕՐ

ԿԱՐԱՊԵՏ ՅՈՎՀԱՆՆԻՍԵԱՆ

ԱՇԸԳ ԶԱՀՐԻ ՄԱԿԱՆՈՒԱՆԵԼՈՅ

ԱՆՄԱՅ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

ԻԲՐԵԻ ԵՐԱԽՏԱԳԻՏԱԿԱՆ ԱՐՁԱՆ

ՆՈՒԻՐԷ

ԽԵՅԼԹ-ՍՈՒԳԻՆՍ ԶԱՀՐԵԱՆ.

Дозволено цензурою. Тифлисъ, 5 Сентября 1889 г.

Типографія К. С. Саноянца, въ Александрополѣ,
на Бебутовск. ул., въ собствен. домѣ.

4797-60

29 799

ՅԱՌԱՋԱԲԱՆ.

Ինքնավատահութիւնը չէ, որ ինձ մղում է գէտիկ Հայ գրա-
կանութիւնը, և ոչ էլ ունեցածս ուսման չափն ու քանակու-
թիւնը, որովհետեւ մի ինքնուս և Հաղիւ ամենահասարակ
գրել կարողալ իմացող մէկն եմ. այլ այն ջանքն ու եռանդը,
որ արհեստիս միջոցաւ-զգացած ուրախ և տխուր բոլորեցում
ինքնին մըմնջացել-երգել եմ: Կարել ու երգել, լինչ գեղեցիկ
բան. երկուսն էլ պատուաբեր գեղարուեստ, երկուսն էլ միւս-
թաւադան. մէկը Հաց մատակարարող, միւսը Հոգի, միտք,
կամք և այլն ուրախացնող, զուարճացնող ու զարգացնող:

Միւսնոյն ժամանակ երկու արհեստ սովորել և գործա-
դրել՝ կ'արդարացնէ այն Հայկական առածը, որ ասում է. «ե-
րու ժամի լուսարար՝ մէկին սկսեցես». սակայն, այդ այն ժա-
մանակ կը ճշմամարտուէր իմ վերաբերութեամբ, երբ երկուսն
էլ զուգընթացաբար-Հաւասարաչափ ուժերով առաջ տանէի.
միայն իսկապէս այդպէս չէ եղել:

Իմ իսկական արհեստը գերձակութիւնն է, որ անխափան
գործադրում եմ. իսկ երգեր յօրինելու ձևերը, դեռ պատանի
ժամանակից սովորած եմ Հանդուցեալ Հօրեցի և զանազան
աշուղական գրուածքներ մտաուութեամբ՝ կ'արդալով և լուրջ
ուշադրութիւն դարձնելով երգերի այլ և այլ ձևերի և կաղ-
մութեանց վերայ:

Երգերս գրել եմ գլխաւորապէս ազատ ժամերիս, երբ ե-
րեկոնեքը բանթող ենք արել—աշխատելուց դադարել ենք:
Շատ երեկոնեք ամբողջ ժամերով նստած գրել եմ, բայց ցե-
րեկները երբեմնապէս պատահել են այնպիսի բոլորեցներ, որ
կարելու ժամանակ սխալ եմ մտքիս Հետ պատերազմել....
կիսատ-պուատ մտքեր իրար դիմել ժողովի և վերջ 'ե վերջով:

2.

Ա Շ Խ Ա Ր Հ.

Այս, քեզանից արդեօք ո՞ւմ գնամ գանգատ,
Ո՛հ ցաւի տուն, մահի խորան, սուտ աշխարհ,
Անիրաւ, անխնամ, անգութ, անհաստատ,
Ունայն, անյուսալի, խոտան, սուտ աշխարհ:

Մշտակործան արիր անձս, անիրաւ,
Օրէ օր կ'բառնաս ցաւիս վերայ ցաւ,
Մի վայրկեան ինձ ուրախ չ'տեսայ բնաւ,
Անխղճմտանք և անսահման սուտ աշխարհ:

Չափ չ'թողիր տառապանքիս, ո՛հ, աւա՛ղ,
Կտրաւ բոլոր ոյժը կեանքիս, ո՛հ, աւա՛ղ,
Չը զթալով աղերսանքիս, ո՛հ, աւա՛ղ,
Իսկ սուտ ես դու, ստի նման, սուտ աշխարհ:

Խայաթն եմ, շէն սիրտս աւեր շինեցիր,
Լուսապայծառ օրս գիշեր շինեցիր,
Անբոյժ ցաւերի հետ ընկեր շինեցիր,
Իսկ դարձուցիր պաշար մահուան, սուտ աշխարհ:

3

Գ Ա Ր Ո Ւ Ն.

Այս, երբ պէտքէ երեւաս, ո՞վ դու գարունդ աննման,
Դիմես երբեմն մեր աշխարհ ու գաս մեզ այցելութեան,
Տաքացնես երկիրը, վանես ցուրտը ձմեռուան,
Յօղես անձրևներ առատ, արդիւնաբեր, մշտական,
Ծաղկին դաշտերն ընդհանուր, հոտ բուրեն անմահական:

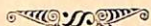
Մօտենալով վաղձանին բքաբեր Մարտ ամիսը,
Այցելութեանդ կապասէ ծերունի խեղճ Մասիսը,
Դէ՛հ, ժամըն է, արձակէ, դալստեանդ աւետիսը,
Քաղցր ու անուշ հոտերով մեզ ընծայէ Մայիսը,
Ձիւնապատ լեռներուն էլ սփռէ կանաչ ցնծութեան:

Մառախլապատ ամպերով ծածկուած անտառները,
Արգելք եղան փարախից շուտ դուրս գալու գառները,
Երևում են խիտ ծաղկանց փոխարէն մացառները,
Նորոգուելու կսպասեն տերեւթափ ծառները,
Թէ, երբ պէտք է մեզ վերայ արեգակդ առնէ շրջան:

Կարկաշահոս գետը լուռ հոսում է սառուցի տակ,
Երբ կը ծագէ պաշտելի Մասեաց սարէն արեգակ,
Հիւսիսային պող-քամին, մինչ երբ փչէ շարունակ,
Ձմեռան ոտիս դարունդ, արի՛ ու տար յաղթանակ,
Պարզ օդի մէջ ծածանի սուրբ դրոշակդ անկործան:

Ամբողջ տարուայ նախագահ, նշանաւորն ես դարուն,
Մնացեալ ամիսների դու փառաւորն ես դարուն,

Հողային դնդի պարծանք ու թագաւորն ես գարուն,
Ազատութեան աւետիք բերող իսկ օրն ես գարուն,
Դորա համար Խայաթն էլ փափագ ունի քո տեսեան:

4

Ի Մ Վ Ի Շ Տ Ը.

Այս, մի վայրկեան դեռ չելաւ, որ ես առանց նոր վիշտ մնամ,
Կարծես թէ վաճուած է տառապանաց մէջ միշտ մնամ,
Յաւերս շատ ու շատ են, մի կողմից էլ արկածները,
Ճշմարիտ, ստիպում են, որ ես դեռ ամբարիշտ մնամ:

Անհաշաւ, ոտաբոբիկ, քաղցած մնալս հոգ չէ ինձ,
Բայց մահ է ինձի համար, որ ակամայ անձիշտ մնամ,
Բացի Փրկչէն մի ուրիշ ինձի բժշկող էլ չկայ,
Այս կենաց մէջ պէտքէ ես փրկութեանս ուշտ մնամ:

Կեանք չը վարեցի առողջ մի կերպով Խայաթս տկար,
Անցեալս միտ բերելով, երգեմ ու երաժիշտ մնամ:

5

ԽՐԱՏ ՍԻՐԵԼՈՅՆ.

Ամեն մարդ ջանք է անում, որ լինի միշտ լաւ, սիրելի,
Ընդհանուր աշխարհի մէջը քաջահամբաւ, սիրելի,

Եւ կամ թէ մարգոց մօտը ջոկ արտօնութիւններ ունենայ,
Ամենայն կերպով իրայ գործերը իրաւ, սիրելի:

Բայց նոցա բռնած դիրքը համարեա զուր է, անուշիկ,
Ըստորում ես իմ վերայ փորձ արի չեղաւ, սիրելի,
Կունենայ մարդը թէ և սրտում նպատակ, կունենայ,
Բայց առանց Աստուծոյ բան չի լինի բնաւ, սիրելի:

Յաւում եմ ես քո մասին, բայց դու տեղակ չես աննման,
Խայաթուս թանգ խրատը զուր տեղը անցաւ, սիրելի:

6

ԱՆԿԻՐԹ ՄԱՐԴ.

Անկիրթ և անուսում, անզգայ մարդը,
Կարգը ի՞նչ է, կանոնն ի՞նչ է, ի՞նչ գիտէ,
Շահանդիր, եղուիտ, խաբեբայ մարդը,
Ազգը ի՞նչ է, կրօնն ի՞նչ է, ի՞նչ գիտէ:

Ի՞նչպէս կը համարուի վատի հետ լաւը,
Ձէ՞ որ կը որոշուի ճերմակից սեւաւը,
Պատահամբ բուրաստանն բնկնի ագռաւը,
Վարդը ի՞նչ է, կոկոնն ի՞նչ է, ի՞նչ գիտէ:

Ո՛վ Խայաթ, նոքա են մոլոր ու շուար,
Որոնց գործն է անպէտք, իրանք անյարմար,
Կամ ով որ չէ շրջել աշխարհներ օտար,
Կանգունն ի՞նչ է, մղոնն ի՞նչ է, ի՞նչ գիտէ:

Սշխատողը կեանք կ'վարէ աշխարհին,
Զուր կանցանի ժամանակը ծոյլ մարդուն,
Անդորժ մարդը միշտ տկար է աշխարհին,
Եւ Աստուած է հակառակը ծոյլ մարդուն:

Սիրտը արագաշարժ մի անիւ չունի,
Նա և աջողութեան հետ հաշիւ չունի,
Ոչ ոքի մօտ երբեք նա պատիւ չունի,
Բողոքում է մինչ զաւակը ծոյլ մարդուն:

Սնաշխատի տունը անհաց կը մնայ,
Ոտքը բոբիկ ու գլխաբաց կը մնայ,
Նոյն ինքն օրերով քաղցած կը մնայ,
Գարի հացն է լաւ կամակը ծոյլ մարդուն:

Ծուլութեան հետ բարի անուն չի գտնի,
Համեռտ ապրուստ, լաւ կեցութիւն չի գտնի,
Չ'աշխատելով հարստութիւն չի գտնի,
Զի աւելնայ մէկ ստակը ծոյլ մարդուն:

Հաց մուրալով ման դայ իբր աղքատ ճիշտ,
Իւր խելքիցը միշտ կը քաղէ ցաւ ու վիշտ,
Անաշխատը ձախորդութեան մէջն է միշտ,
Դեռ չեմ տեսած աջողակը ծոյլ մարդուն:

Մըջիւնը ապրելու հոգս ունի իրան,
Ամռանից կ'ամբարէ պաշարը ձմռան,
Սշխատող մշակը կը դառնայ իշխան,
Զի կատարուի նպատակը ծոյլ մարդուն:

Ախուլախով կանցնի դօր ու դիշերը,
Պարզ գունով չի վառի սրտի լապտերը,
Երբ որ տեսնի աջողակ է ընկերը,
Կը խաւարի արեղակը ծոյլ մարդուն:

Խրատողներ թէպէտ կ'լինի բազում,
Սակայն չ'լսելով, չի էլ ամաչում,
Բարի մարդոց վիճակին է նախանձում,
Զուր կորչում է ժամանակը ծոյլ մարդուն:

Սուրբ զրբերը ծոյլին միշտ նախատում են,
Խեղճութեան մէջ մնալը հաստատում են,
Արքայութեան դուռը դէմը փակում են,
Ահա այս է մեծ վաստակը ծոյլ մարդուն:

Զրուցելու խիստ ճարպիկ է և վարպետ,
Մարդկանց հետ կը խօսի իբր վարդապետ,
Ով որ յատուկ գործ ունենայ նորա հետ,
Նա կ'տեսնի կեղծ զիմակը ծոյլ մարդուն:

Մահը ոչ ծեր գիտէ, ոչ երիտասարդ,
Ամենի առջևը լարում է թակարդ,
Պէտք է մեռնի անշուշտ ամենայն մի մարդ,
Օտարք կ'առնեն վարձամակը ծոյլ մարդուն:

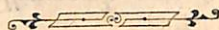
Ծոյլ մարդը թշուառ է և անընդունակ,

Իւր գործը վարում է նա միշտ հակառակ,
Աղքատութեան մէջն է շրջում շարունակ,
Հաստատուն չէ իսկ նաւակը ծոյլ մարդուն:

Այդպիսիքը թէև ողջ են — կենդանի,
Բայց նման են անասունի — անբանի,
Մի օր մահը անշուշտ նրանց կ'տանի,
Զի երևալ յիշատակը ծոյլ մարդուն:

Հեռուից տեսնողները կարծեն թէ՝ մարդ են,
Բայց նրանք մարդկութեան մի յիմար զարդ են,
Թէկուզ յետոյ քննէ, թէ կուզես արդէն,
Երբէք չկայ նմանակը ծոյլ մարդուն:

Դու էլ զգուշացիր Խայթի Ներդիչ,
Նախ ան, յետոյ այլոց եղեր խրատիչ,
Տուած խրատներդ դու էլ պահէ քիչ,
Մի՛ ճաշակեր օշարակը ծոյլ մարդուն:

8

ԽՆԴԻՐ ԱՌ ՍԻՐԵԼԻՆ.

Աչացս լոյս, ան ծառայիդ նամակը,
Բաց ու կարդա՛ շարունակը կիմանաս,
Տես որքան քաշում է սիրոյդ փափաղը,
Անմիջապէս բովանդակը կիմանաս:

Ներողամիտ դու գտնուիր, ո՛վ հանճար,
Անձնուէրիդ նման չունիս սիրահար,
Ծնողասէր Թեկլիի պէս անդադար,
Լացը, կոծը, աղաղակը կիմանաս:

Միաք բերելով քոյ արածները կրկին,
Որքան նստել արտասուել և՛ առանձին,
Սիրաբորբոք, չէք Խայթիուս գրածին,
Ուշ դարձրու՛ նպատակը կիմանաս:

9

Ը Ն Կ Ե Ր.

Արաբդդ դեռ արած չեն ինձ Պարսիկք, անիրաւ ընկեր,
Դաւաճան մարդի պէս դառել ես արեանս ծարաւ, ընկեր,
Քեզ նման անխիղճ ու անդուծ, անիրաւ դեռ տեսած չեմ ես,
Թողել չես խղճալոյս սիրտը, որ մնայ առանց ցաւ, ընկեր:

Քաշելու այսպիսի տանջանքները պատճառ եղաւ ինձի,
Ես անտրտունջ տանելով իմ բոլոր կեանքս հատաւ, ընկեր,
Հալումաշ արիր ինձ օրըստօրէ, ո՛վ դու առիթ մահուան,
Ծնած չէ աշխարհում երբէք քեզի պէս վատ բնաւ, ընկեր,

Քեզանից աղատուելու ինձի քիչ թէ որ հնար լինէր,
Հարադատ ծառայ կ'լնէի այլոց դուռը, իրաւ, ընկեր,
Խայթիուս տառապանաց փոխանակ քեզի դատաստան կայ,
Տիրոջ մօտ սևերես կերթաս, կը դառնաս ապաշաւ, ընկեր:

Սրի՛, ուր ես, արի՛, ով իմ սիրելի,
 Սիրովդ երերուն, անդադար եմ ես,
 Տեսնելու կ'սպասեն աչքերս քեզի,
 Քո իսկ սուրբ սիրովդ շանթահար եմ ես:

Սրտումս բորբոքուող սիրոյ կրակ կայ,
 Ծովերով չեն մարիր, այլ նպատակ կայ,
 Գիտեմ, որ կերելիս, բայց ժամանակ կայ,
 Սակայն սիրոյդ մէջը խելադար եմ ես:

Արի՛, հասիր, արի՛ Խայաթուս կեանքը,
 Զէ՛ սիրոյդ պատճառաւ է այս իմ ջանքը,
 Մինչ երբ թերի մնայ սրտիս բաղձանքը,
 Լրացուր սիրելիս, բաւ աշխարհմ ես:

Սրի իմ անուշիկ ու անմահ բարձրահասակս դու,
 Աղեղունք, սեւաչեայ, քաղցրահայեաց ով եղջերակս դու,
 Լուսափայլ, անշամանդաղ, աւետաբեր արուսեակս դու,
 Գոնէ անմիջապէս շուտով կ'իմանաս նորատակս դու:

Գիտեմ, ես վաղ կ'մեռնեմ, մէկ ականջ դիր իմ կտակս դու,¹⁾
 Պահէ այնուհետեւ ազնիւ աւանդս-յիշատակս դու:²⁾

Իմ այսքան քեզ սիրելոյս փոխարէն դու սէր չունիս հաստատ,
 Ել ի՞նչպէս քարասիրտ-անդու թ քեզանից ես չանեմ գանգատ,
 Գթած լիր երբեմն սիրահարիդ, ով դու շքեղ անհատ,
 Ունիմ քեզ յայտնելու, իմ նազելի, գաղտնի խորհուրդներ շատ..

Է՛ր այդպէս հեռացար ինձնից, գեղանի, ցաւ թողիր ինձի,
 Թռուցիր աղաւնի-սուրբ սիրտս ու ազուաւ թողիր ինձի,
 Սէրի ծովումն էի ես՝ դուրս արիր, ծարաւ թողիր ինձի,
 Յաւեր ու հաղարաւոր վիշտ կրակներ լաւ թողիր ինձի.....

Հիմայ որքան խաւարի մէջ մնամ, լոյսս դու ես վերջին,
 Նորահաս-անթառամ բողբոջ, կանանչ բոյսս դու ես վերջին,
 Յուսամ անբաղդ Խայաթս, իսկ խրախոյսս դու ես վերջին,
 Քանզի ուրիշ ոչինչ չունիմ, միակ յոյսս դու ես վերջին....

Սրի՛, հոգոյս չափ սիրելի ուսում, իմ ուսուցիչն ես դու,
 Խաւար մտացս բանալի, նա և դեղ հասուցիչն ես դու,
 Տղայամիտ սրտիս խորհուրդներուն տաքացուցիչն ես դու,
 Փափուկ սրտիս դալար բոյսերը աճող բուսուցիչն ես դու,
 Քու սիրովդ վառուած մանկանց միակ լեացուցիչն ես դու,¹⁾
 Ամբողջ մարդկութեան պահպանող, իսկ զօրեղ կեցուցիչն ես դու:²⁾

1) 2) Ամենաւն տանց վերջում կրկնէ չիշեալ տողերը:

1) 2) " " " " " "

Աւաղ, իմ ծնած օրից տակաւին քողապատ է սիրտս,
Դու ես ինձ կրթութիւն տուողը, կրթէ-փարատէ սիրտս,
Չունի քեզի հետ հաղորդակցութիւն, խիստ վհատ է սիրտս,
Ափսոս որ ճաշակիղ մասնակից չէ, ու աղքատ է սիրտս....

Ծրարեալ-կնքուած, պահուած է ինձանից նամակը ուսման,
Կենացս մէջ չեմ մոռանալ, երբէք այն փափաղը ուսման,
Վասն զի օրէնք է մեզի կարգալ միշտ տախտակը ուսման,
Թէպէտ ես արժանի չեղայ ըմպելու բաժակը ուսման....

Ա՛ռ, ընկալ, թող քու մէջդ զանի հոգիս...կրթարան բազմաց,
Խաւարիս պանծալի այցելութիւն տուր, վարժարան բազմաց,
Դու ես կոյր մտքերու ստուերը վանող, ճեմարան բազմաց,
Խայթութիւն հոգու աչքը բաց արա, ո՛վ քերական բազմաց....

13

ԱԽՈՒՐԵԱՆԻ ԱԼԻՔՆԵՐԸ.

Ախուրեան գետի պղտոր, արիւնոտ,
Ալեաց մէջ ընկած՝ լողում էր-լողում,
Ո՛հ, մի չնաշխարհիկ, չքնաղ դիցուհի,
Կիսաշունչ ձայնով օգնութիւն խնդրում:

Թոյլ է ուժասպառ, անպօր թեւերով,
Մաքառում էր ընդ կատաղի ալեաց,
Մեկ խորատուկովում ու մերթ բարձրանում,
Մերթ արձակում էր հառաչանք ու լաց:

Գետի ափերում կային մարդիք շատ,
Բայց չէին մէկ տեղ, այլ ցաքուցրիւ,
Երբ դժբաղդութեան լուրը տարածուեց,
Օգնութեան հասան մարդիք անհաշիւ:

Նոյն իսկ հիւրատեաց, տղմոտ ափերը,
Պատրաստել էին դարան քաջերին,
Ի՞նչ անէր կտրիճ այն տղամարդը,
Երբ նա չէր կարող մօտենալ գետին:

Թէեւ եռում էր երակների մէջ
Արիւնը, ինչպէս ջուրը կաթսայում,
Բայց ի՞նչու, հեռուից սեւեռել էին
Աչքերը դժբաղդ զոհին, ափսոսում:

Անդուծ, անպաշտ գետը ահաւելի,
Վիշապի նման Փշշում էր ուժգին,
Կարծես անդուծը մահ էր սպառնում,
Տալ խեղճ ու անձար թշուառ ամբօխին:

Բոլորի սիրտը ընկել էր մի դող,
Այն արիւնարբու գետի սարսափից,
Ոչ ոք օգնութեան ձեռք չ'կառկառեց,
Աղաւնին փրկել բաղէի ձանկից:

Իսկ անմեղ զոհը դեռ կիսակենդան,
Ձեռքի շարժումով կամէր հասկացնել,
Թէ «չկայ արդեօք մի անձնուրաց մարդ,
Ձանա թշուառիս փրկել-աղատել»:

Խ Ա Յ Ա Թ.

Բարեկենդանն եկաւ, խեղճ մարդն ի՞նչ անի,
Ամբարումը մի բռն ալիւր էլ չկայ,
Հարուստն ունի հաց, իւղ, ձուկ, խորված, գինի,
Աղքատի տունն անժուռ ապուր էլ չկայ:

Խեղճ մարդի արեւը շրջում է խաւար,
Ձունենալով վառելափայտ ու աղար,
Յանկարծ մի զոնաղ գայ, պատուելու համար՝
Բրնձի փոխարէն, բլղուր էլ չկայ:

Խայաթ, աղքատութեան ծովն է անյատակ,
Նորա մէջ ընկնողը երկար ժամանակ—
Ձգելով ձեռքերը միշտ աջ և ահակ,
Ապաւէն դռներու, փրփուր էլ չկայ:

(Ըստ եղանակի «Հայրենի առաջ դուստրը հօրը» երգին:)

Բացուիր լուսին դու գերբնական, մինչէրբ մնաս ամալի տակ,
Կարծես մեզ հետ տխրել է քոյ հորիզոնդ ընդարձակ,
Ահա այսքան դարեր է որ, թափառում ենք աստ և անդ,
Հայրենիքից զրկուած, օտար երկիրներում միշտ հիւանդ:

Կորուսեալնք մեզ հայրենիք տանող զիծը, ո՞վ լուսին,
Դեհ դուրս արի, դուցէ գտնենք քոյ շնորհիւ վերստին,
Մեր հայրենի հողից հեռու մնացել ենք աստ պանդուխտ,
Իսկ քեզանով կը կատարուի մեր սուրբ բաղձանք, իղձ և ուխտ:

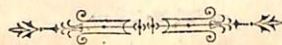
Արի, լսիւ մեր լաց ու կոծ, մեր աղաղակ այս գիշեր,
Մեր ծնողքը մեզ կսպասն արտասուելով անհամբեր,
Դէպի երկինք ուղղել ենք մեր արտասուածքը աչքերը,
Թէ երբ պէտքէ ցոյց տաս արդեօք քոյ հրաշալի պատկերը:

Թոյլ տուր հասնեմ իմ զաւակաց ու դրկելով համբուրեմ,
Թերափափագ օտար երկրում թշուառ կեանքս չկնքեմ,
Ինչպէս այստեղ ննջել է մեր հայրենիքից մէկ աղայ,
Դերեզմանի խորքերից միշտ հողօցների ձայն կղայ....

Յանկարծ ծագեց մեզ վերայ մի աւետաբեր լոյս աղօտ,
Վայրկենական եղաւ նա էլ, չտեսց մինչ առաւօտ,
Անմիջապէս հիւսիսային մթնադոյն սև ամպերը,
Կարծես խորհուրդ էին արեւ՝ ծածկել լուսնի պատկերը:

Դեհ շուտ արա՛, անմահ լուսին, ամպերի տակ մի՛ մնայ,
Նայիր, քեզն շրջապատող աստղիկներն էլ չեն ցօլայ,
Մենք սրտադին սպասում ենք քոյ բացուելուդ, ո՞վ լուսնակ,
Թող քեզանով ասրի, շնչէ՛, ամենայն մի թոյլ էակ:

Խ Ա Յ Ա Թ.

Բաւական է, զղջա՛, ո՛վ ընկերատեսց,
Զէ՛ որ աշխարհը քեզ յատուկ չի մնայ,
Թէ և արժանի չես դու ոչ մի բարեաց,
Գիտցիր, բաղդը քեզ էլ նեցուկ չի մնայ:

Աշխարհը կողոպտես ու առնես աւար,
Բաղձանքդ դարձեալ կը մնայ անկատար,
Ուրիշներից օրինակ առ, այ՛ յիմար,
Ամեն անգամ բաղդդ մանուկ չի մնայ:

Աշխարհն ունի մէկ քանի հատ աստիճան,
Ոմանք վայր գլորան, ոմանք բարձրացան,
Մի օր էլ իմ բաղդս նոր լուսնոյ նման,
Նորոգութիւն կառնէ, ծերուկ չի մնայ:

Կարծես վերացել է աշխարհից սէրը,
Ո՛վ Խայաթ, ի՞նչ անէ խեղճ անձնուէրը,
Թող լաւ գիտնայ անխիղճ զրամատէրը,
Թշուառ գիտունն՝ իրան ստրուկ չի մնայ:

Բռնութեան սուր ճանկերը, երբ չէր խրաճ իրանի մէջ,
Գտնվում էինք կենաց այն գեղեցիկ շրջանի մէջ,
Խաւար փոխուեց անցեալը այս աննախանձ ներկայի մէջ,
Վարդեր էինք սպասում թէ և ապագայ փառքի մէջ,
Բայց նա որո՞մ ցանեց շուտով մեր նոր բուրաստանի մէջ:

Մեր երևակայութեան մէջ ժպտում էր մեր ապագան,
Ամենայն մարդ իւր գործերում տեսնում էր յուսոյ նշան,
Որը երբէք չէ մոռացվում, յիշելի է յաւիտեան,
Վարդեր էինք սպասում....

Նա է որ անջնջելի, մի լուսաւոր բիծ է թողնում,
Մարդուս կեանքի՛ մէջ մշտական յիշվում է, չի մոռացվում,
Որպէս զի նա մխիթարիչ լինի դառն բոպէում,
Վարդեր էինք սպասում....

Երջանիկ էինք և աղատ խօսում-ասում ու երգում,
Եւ մեզի շրջապատող ընկերների հետ զուարճանում,
Թշնամութիւն, նախանձ, երբէք բաղդից չէինք սպասում
Վարդեր էինք սպասում....

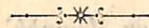
Քարունքն էհաս պարտէզն իմ փակ մնաց այսպէս,
 Դեռ խակ մնաց այսպէս,
 Ո՛հ, ի՞նչ օրինակ էր, որ աւերակ մնաց այսպէս,
 Արձակ մնաց այսպէս:
 Բերմունքը զանաղան սորա, բայց պարտէզը փոքրիկ,
 Պտուղներն քաղցրիկ.
 Քաղուելու մօտ էր ու անժամանակ մնաց այսպէս,
 Դարդակ մնաց այսպէս:
 Արթնցի՛ր ո՛վ հարաւ, արի պարտէզումս հընչէ,
 Այլ և մի՛ մեղանչէ,
 Բաւ չէ՞ պարտէզիկս փոքրահասակ մնաց այսպէս,
 Բարակ մնաց այսպէս:
 Ամեն առաւօտ մերձ արի, հնչէ անուշիկ հով,
 Որ բողբոջի քնդնով,
 Ամպով է պատած ու անարեգակ մնաց այսպէս,
 Մմակ մնաց այսպէս:
 Անբաղդ Խայաթս երգում է սոխակի պէս անվերջ,
 Տունկերքն են ստերջ,
 Իզուր է չարչարվում, նա անվաստակ մնաց այսպէս,
 Իստակ մնաց այսպէս:

Քեղեցիկների մէջ նմանդ արդեօք
 Ստեղծե՛լ է Աստուած, սիրունիկ քեզ պէս,
 Աշխոյժ, ուրախադէմ և մշտածիծաղ՝
 Ձէ ծնած աշխարհում մէկ հատիկ քեզ պէս:

Վերջապէս մաքնիս ես զու բոլորովն,
 Աչքերդ արեգակ, ճակատդ լուսին,
 Քեզ անխնայ կտայ կեանքը թանկագին,
 Ուլ տեսնի քաղցրախօս, անուշիկ քեզ պէս:

Քոյ Խայաթն եմ, տար ինձ մասնաւոր խնամ,
 Հոգս արա իմ մասին, ո՛վ վարդ անթառամ,
 Եղեմեան պարտէզն էլ չէ ծնած անգամ,
 Հոտաւէտ ու քնքուշ մի ծաղիկ քեզ պէս:

Քատողութեանդ բնաւ,
 Ձեմ հակառակ, ճշմարիտ,
 Սակայն գիտցի՛ր, աւագը՝
 Ձի փոխարկուի մարգարիտ:

Իմ անձանօթ բաղդը ես,
Քսան և ութ տարի է
Փնտրուելով չը գտայ,
Ասի վերջը բարի է:

Իմ բաղդը ում որդին է,
Կամ ում է՝ չեմ ճանաչում,
Նա մեր տունը հիւր դալով,
Չեմ տեսած և չեմ յիշում:

Ոչ բաղդ ունիմ, ոչ ուսում,
Ոչ մի կոպէկ հայրական,
Նրբ չ'աշխատեմ ում կտայ՝
Իմ ապրուստը օրական:

Փոքր 'իշատէ հասկացող,
Ուշ դարձուր ինձ, հոգի ջան,
Բայց ձեռքիցս ի՞նչ կգայ,
Նրբ ես չունիմ օգնական:

Շատ մարդիկ՝ շատ նպատակ
Ներ են ունեցել իրաւ,
Զի կատարուիլ չի եղել,
Նւ չէ լրացել բնաւ:

Թող ամբօխը մեզ վերայ,
Մէկ ժամանակ ծիծաղէ,
Բայց տեսնենք թէ աշխարհը,
Յառաջ ում պէտքէ թաղէ:

ԽԱՅԱԹ.

21

ԴԱՍՏԻԱՐԱԿ.

Էհ, շուտ արա ու վերկացիր,
Ո՛վ դու դաստիրակ ազնիւ,
Մանկանց դասը տեղեկացիր,
Թէ կը գրե՞ն նամակ ազնիւ:

Մարդկանց խառնիչ պատրաստէ,
Նրանց թուղթ, գրիչ պատրաստէ,
Կրթեալ ուսուցիչ պատրաստէ,
Որ ունենան վիճակ ազնիւ:

Նախ դու նոցա ճէր քարոզէ,
Խայաթուս հետ սէր քարոզէ,
Ուսեալ տղին՝ բեր, քարոզէ,
Խաչը ոսկի, մանեակ ազնիւ:

22

ԱՐՀԵՍՏԱԻՈՐ.

ու բազմաչառչար խեղճ արհեստուոր,
Փչացնելով քոյ կեանքդ բոլոր,
Ոսկի ժամերդ ծախելով աժան,
Գիւտեր ես անում անգին-պատուական,
Բայց չեն ճանաչիլ պատիւդ երբեք,

Կամին քեզ տեսնել, իրրեւ չոր եղէդ,
 Ուստի հարուստին դառել ես մշակ, ¹⁾
 Նա քեզ տալիս է մի չնչին թռչակ: ²⁾

Գործարանատէր իշխանը հարուստ,
 Քեզ կ'աշխատցնէ, բայց չի տալ ապրուստ,
 Քո անօգնական որդիքդ անձար,
 Աստ անդ թափառեն լոկ հացի համար,
 Դու բանիր, թափիր ջերմ աղի քրտինք,
 Տղայքդ կրեն վեշտ ու նախատինք....

Ինչո՞ւ ց ստիպուած, ո՞վ իմ սիրելի,
 Անխիղճ հարուստին դառել ես գերի,
 Գուցէ քեզ քաղցր է այդ լուծը ծանր,
 Բայց կրնա՞ն տանիլ որդիքդ մանր,
 Դէթ խղճա նրանց, քեզ պէս չ'մնան,
 Թշուառ ու գերի, մինչ մահ գերեզման....

Թէ կամիս լինել այդ լծից աղատ,
 Եւ այնուհետեւ չ'մնաս աղքատ,
 Տուր զաւակներիդ դպրոց-վարժարան,
 Թող փշրեն—կոտրեն լուծն աղքատութեան,
 Որ իսկոյն սոսկայ հարուստն անխնամ,
 Եւ անդարձ կորուստդ յետ առնես յայնժամ,
 Ապա թէ մենք քեզ չենք ասիլ մշակ,
 Ոչ էլ դու կառնես մի չնչին թռչակ:

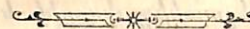

1) 2) Ամենայն տանց վերջում կրկնէ չիշեալ տողերը:

23

Ս Է Մ Ա Յ Ի:

Ի ու մինչև ե՞րբ այսպէս սաստիկ ցամաք ու չոր մնաս
 ո՞վ ծով,
 Երանի այն աւուրն որ դու յանկարծ կը բարձրանաս
 ո՞վ ծով,
 Թողել ես ձկներդ խոնաւ քարերու տակերը անձար,
 Նոքա սպասում են մէկ օր իրանց վերայ ծփաս ո՞վ ծով:
 Թէպէտ շատ կան ջրեր անուշ, միայն չեն օգտակար քեզ
 պէս,
 Ժողովէ շարունակաբար, նոր 'ի նոր մեծանաս ո՞վ ծով,
 Յատակդ միշտ զոռում է թէ, մի՛ լար քոյ ձկներդ ողջ են
 Ղաղարոսն օրինակ առ քեզ, ջրանա կենդանանաս ո՞վ ծով:
 Բոլոր քաղցրաջուր գետերը կենն հայկական լեռներէն,
 Մի՛ գլանար Խայսթս նոցա հեռ հիւր ունենաս ո՞վ ծով:

24

Ա Ռ Ա Ն Զ Կ Ա Լ Ի Ն:

Ե կ, եկ, իմ անուշիկ սիրահանս,
 Անհատ ու գեղեցիկ աննմանս,
 Պանծալե՛ գերազոյն սիրաբանս,
 Զոյշ ու խոհեմ սղնու սկանս,

Հրաշանորոգ իմ գովականս,
Ով դու վսեմ անդուգականս:

Արեգակից շատ պայծառ ես ազնիւ,
Մերհալի ու անձառ ես ազնիւ,
Բողջողարդ ու նոր ծառ ես ազնիւ,
Նորածին ու հեզիկ գառ ես ազնիւ,
Նրանի մօտս բարբառես ազնիւ,
Պարկեշտ ու կատարեալ հոգիջանս:

Կենաց ծառ ես, իսկ անթառամ ինձի,
Խորիսխից համեղ, քաղցրահամ ինձի,
Մարդիք քոյ մասին, կիմանամ ինձի,
Նրանի կտան, յարաժամ ինձի,
Զիք քեզի նման բարեկամ ինձի,
Ազնիւ, հարազատ, վեհ հոգեհանս:

Օրըստօրէ բացուող ծաղիկ ես դու,
Ամեն մի բանից անուշիկ ես դու,
Մինչ արեգակից գեղեցիկ ես դու,
Աշխարհի միջին անդրանիկ ես դու,
Թէ և հրեշտակից փոքրիկ ես դու,
Բայց սէրդ ինձի մաղնիս է, կեանս:

Ողջ աշխարհի արեգակը քեզնից,
Խաւար մնաց, ամպի տակը քեզնից,
Արուսեակն ու փայլակը քեզնից,
Նրինչում է լուսնիակը քեզնից,
Աշխարհի միջին կայծակը քեզնից,
Վախում է ձայն տալու լուսականս:

ԽԱՅԱԹ.

25

ՀՈՎԻՏ ՀԱՅՐԵՆԵԱՅ.

Երանի տեսնէի ես ընդհանրապէս,
Հայրենեացս վեհ հովիտը ծաղկալի,
Տխուր սրտիս միայն նա լինէր հանդէս,
Քանզի չունիմ իրանից զատ ցանկալի:

Չունիմ ուրիշ խորհուրդ, չունիմ նպատակ,
Այս է իմ բաղձանքս, այս է միայնակ,
Նրբ ծաղկած կը տեսնեմ գունով համարձակ,
Կը թափեմ ինձանից փոշին տխրալի:

Ի՛նչ փոյթ է մահը ինձ այնուհետեւ,
Նրբ մեր հովտում ծաղէ նոր պայծառ արեւ,
Խայաթի երգիչիս 'ի վերուստ պարգև՝
Տէրը թող տայ, սրտով մնամ բերկրալի:

26

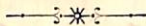
Ս Է Ր.

Երբ ճեմելով դէպ ինձ կուգայ նազելիս,
Նորոգութիւն կառնէ հնացած սիրտս,
Կազատէ քաղցրախօս լեզուաւ սիրելիս,
Տրամուլթեան բանդի մէջ մնացած սիրտս:

Նազելիս պերճախօս, ամենաշքեղ,
Գնացքը նազաճեմ, պտոյտը անմեղ,
Երբ գտնուինք մենք երկուսս միատեղ,
Հրճուելով կը վարժնի քնացած սիրտս:

Տեսնելով Խայաթս նրա նիրհումը,
Անշարժ կը քնանամ սիրոյ գրկումը,
Ոգեշունչ բառերով քաջալերումը,
Յետ կը բերէ ձեռքից գնացած սիրտս:

27

ԽՕՍԲ ԸՆԴ ԶԵՓԻԻՌԻՆ.

Զեփիւռ, թէ հայրենիքս զնալու ես մէկ նամակ տամ տար,
Արիւն ու արտասունքով զրաճս, քնկած ու փակ տամ տար,
Փտեցաւ խոնաւութեան մէջ իմ աչացս արտաւանդները,
Փոխարկուած լոյս ցերեկս մութ գիշերուան, օրինակ տամ տար:

Չեկաւ անմխիթարիս մխիթարիչ լուր, փափաղս սոռնեմ,
Պատանի հասակիս մէջ սեւաւ մազերս սպիտակ տամ տար,
Բոլոր երջանիկ աշխարհիցը միշտ ուրախ ու շէն սիրտս,
Հիմքիցը խախտուած, քակուած, հնացած, աւերակ տամ տար:

Երազում տեսնումեմ միշտ իմ ծնողացս ծով արտասունքը,
Խայաթս նոցա իբրեւ ընծայ մէկ թուիս թաշկինակ տամ տար:

28

Զ Ե Փ Ի Ի Ռ.

Զեփիւռ, այս նամակը տար սիրականիս,
Գիտեմ, անմխիթար լինելու չիտէ,
Մէկիկ մէկիկ պատմէ այն հոգեհանիս,
Իւր մասին խելագար լինելու չիտէ:

Այլոց խօսքը թէ և անտանելի է,
Բայց սիրոյ կրակը անմարելի է,
Նա դեռ մինչև հիմայ շատ կարելի է,
Իմ իրեն սիրահար լինելու չիտէ:

Թէ և սիրահարներ եղել են, իրաւ,
Բայց չեն նրանք Խայաթուս պէս սիրոյ զրաւ,
Մի վայրկեան դուրս չեգայ մաքիցս բնաւ,
Անքուն ու անդադար լինելու չիտէ:

29

ԲՈՂՈՔ ԱՌ ՍԻՐԵԼԻՆ.

Եր այդքան ո՛վ անիրաւ, ծառադ կրէ ցաւ անողորմ,
Մէկ արի այցելութեան, դուցէ լինի լաւ՝ անողորմ,
Անողորմաբար զրկիր խղճիս վերայ դաւ՝ անողորմ,
Բեզ չէ վայել որ մնաս խեղ, անապաշաւ՝ անողորմ,

Գեռ չի ծնուած աշխարհում քեզ պէս անիրաւ՝ անողորմ ¹⁾
Ինձ համար լայն աշխարհը արիր քարանձաւ, անողորմ, ²⁾

Երանի թէ ես քեզի չէի սիրած, ո՞վ անխնամ,
Լոկ լեզու ունիս միայն, հոգի դրաւող, քաղցրահամ,
Ո՛հ, քեզ նման անգուլթից, արգեօք ես ո՞ւմ գանգատ գնամ,
Գոնէ բաց վառ երեսդ, տեսնելով քիչ ուրախանամ....

Գրուած են լիակատար քոյ արարքդ մէկիկ մէկիկ,
Որ այրում, տոչորում են լեարդս ու սիրտս անմեղիկ,
Հալումաշ արիր, աւաղ, կեանքս ու հոգիս իբրեւ ծաղիկ,
Ի՞մ և քոյ դատը միայն Փրկիչդն անէ անդրանիկ....

Դուն գոռոզ, ինքնահաւան, սաստիկ վառասէր ես, գիտեմ,
Անիրաւ, ցաւիս վերայ ցաւեր պէտքէ բերես, գիտեմ,
Խղճալի Խայաթուս էլ մի օր պէտքէ գերես, գիտեմ,
Մինչ անգամ թէ ինչ խղճի, կամ ինչ հոգու տէր ես, գիտեմ...

30

ՆԵՐԿԱՅԻՍ ՊԱՀԱՆՋԸ.

Ընտանեկան ծանր լուծը օրէ օր
ձնշում է քեզ, խղճալի արհեստաւոր,
Դարուս հոգին որքան փոխուած կ' տեսնեմ,
Ոչ այնքան ինձ, որքան որ քեզ կափսոսեմ:

1), 2). Ամենայն տանց վերջում կընէ չեշեալ տողերը:

Ուրեմն դու ճակատադրիդ յանձնուիր,
Եւ աշխատիլ ջանա կրկին ժիրաժիր,
Մինչև տեսնենք թէ բանը ուր կ' հասնի,
Տար այդ լուծը, տար սիրով, մի՛ վհատիր:

Եւրոպան իւր օգուտներին-շահերին
Հետեւելով՝ ծանօթացաւ Հայերին,
Երբ մի հաս լոյս է ընկնում Եւրոպայ,
Կարճ միջոցում տեսնում ես մեր երկրում կայ:

Պատկառելի մեր տիկնայքը կաղ 'ի կաղ,
Հետեւում են չար մօտային անյապաղ,
Նրանք չիտեն խեղճ ամուսնու վնճակը,
Կուզեն միայն լցնել իրանց փափաղը:

Երբ չէր մտել այդ վատ մօտան քոյ առնը,
Կարծեմ այն օրն էր քոյ կենաց դարունը,
Խեղճ մարդ հիմա հասակդ առար-ծերացար,
Գերդաստանդ մեծացաւ՝ դու յետ ընկար:

Աղջկերքդ ու քոյ կինդ ամեն օր,
Մօտնի շորեր պահանջում են նոր 'ի նոր,
Արու զաւակ չունիս, ափսոս, քեզ օգնող,
Եւ քոյ բազմաթիւ ցաւերիդ կարեկցող:

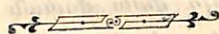
Բայց դու գիտես քոյ վաստակը խղճալի,
Թափելով ջերմ աղի քրտինք սոսկալի
Ամբողջ օրը աշխատում ես անդադար,
Պարզ կեցութեան միջոց ճարելու համար:

Մեղուի նման ճախրում ես միշտ դէս ու դէն,
 Քաղցր հիւթեր հաւաքելով ծաղկունքէն,
 Երեկոյեան երբ դու յողնած տուն երթաս,
 Հոգոյս ընկեր ի՞նչեր արդեօք կիմանաս:

Դեռ մի պատուռ հաց չը բերած քո առջև,
 Անմիջապէս խաւարում է քոյ արև,
 Կինդ՝ ոսկի ապսրանջան է ուզում,
 Իսկ աղջկիդ՝ մի շաբթ գոհար պահանջում:

Դու հազիւ հազ աշխատում ես հացի փող,
 Շէն դրացուդ ի՞նչպէս լինիս հետևող,
 Լաւ է մեռնել այս աշխարհից հեռանալ,
 Քան թէ այժմեան զեխութեան հետ միանալ:

ԽԱՅԱԹ.

ՊԱՆԴԻՍԻ ԱՆՁԿԱՆՔԸ:

ողած իմ ծնողք, թողած ազգականք,
 Ընկած եմ օտար աշխարհում պանդուխտ,
 Զուրկ ամեն բանից ու անմխիթար,
 Ճնշուած հոգւով՝ մարմնով զերթ ապուխտ:

Արտաբեկ, տխուր նստած միայնակ,
 Մորմորում եմ ես ամեն ժամանակ,

Բաբախուն սրտիս խորքերից հոգոց
 Հանելով՝ կուլամ ձեռքերս ՚ի ծոց:

Երբոր կը յիշեմ իմ անցեալները,
 Միսս ինձ վերայ փշաքաղվում է,
 Աղի արցունքը իմ աչքերիցս,
 Գետակի նման առատ հոսում է:

Ո՛հ ես յուսահատ անիծում եմ միշտ,
 Այս սև օրերը, կրելով ցաւ, վիշտ,
 Ա՛խ, կեանքի խաչը օտար ինձ գտաւ,
 Ու իւր ունեցած վրէժը առաւ:

Գլուխս դրած լուռ՝ քարի վերայ,
 Մահուան սարսափից սաստիկ դողում եմ,
 Անմահ կտրօտից կազմելով նաւակ,
 Տրամութեան ծովի վերայ լողում եմ:

Երկինք, ո՛վ երկինք, մի՞թէ դժբաղդիս,
 Մասնաւոր խնամ տանել չ' կամիս,
 Որ քոյ շնորհիւ գնամ հայրենիք,
 Տեսնեմ իմ ծնողք, եղբայրք ու արդիք:

ԽԱՅԱԹ.

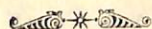
Ժպիտը դէմքից իսպառ վերացած,
 Խորշոմներով լի պատկերը դաժան,
 Այսօր մի ծերուկ տեսայ զարմացայ,
 Ծերուկ ձեւացնել չէր ուզում իրան:

Հագել էր հանդերձ երիտասարդի,
 Որ բոլորովին չէր իրան յարմար,
 Երեսն ածիլած, ներկուած մաղերով,
 Շրջում էր այգին բարակ ու երկար:

Յանկարծ նա տեսաւ մի գեղեցիկուհի,
 Նազելով անցաւ իրա առջևից,
 Հարց ու փորձն ընկաւ, թէ ո՞վ էր արդեօք,
 Բայց չառաւ հաստատ պատասխան մէկից:

Կարծես նա իսկոյն սիրահարուեցաւ,
 Արագ քայլերով հեռեց նրան,
 Հեռեալ օրը պատգամ ուղարկեց,
 Խնդրում էր ձեռքը սիրուն աղջկան:

Ծեր-երիտասարդն շուտով կաշառեց,
 Տան մեծ ու փոքրին ընծաներ տալով,
 Անմեղ աղջկայ արիւնը ծախուեց՝
 Մի քանի չնշին ոսկի արծաթով:

Իմ գեղեցիկ, իմ աննման իսկուհի,
 Աշխարհում չեք քեզն նման իսկուհի,
 Դու մի ծառ ես եղեմական իսկուհի,
 Հոտ կը բուրես անմահական իսկուհի,
 Արժան է քեզ տալ զովասան իսկուհի,
 Ազնիւ ես իսկ ու պատուական իսկուհի:

Իսկ հարազատ տոհմից ես դու, հոգի ջան,
 Ամբիժ կաթով սնուած, հլու հոգի ջան,
 Քաջասիրտ ես ու ահարկու հոգի ջան,
 Անհուն ցաւերիս լեր հասու հոգի ջան,
 Այցելութեամբդ քոյ փոքու հոգի ջան
 Տուր ինձ շուտով դեղ ու դարման, իսկուհի:

Դեռ չէ ծնած քոյ նմանակ աշխարհին,
 Միայն դու ես մին օրինակ աշխարհին,
 Փայլում ես որպէս արեգակ աշխարհին,
 Պայծառաշող իբր աշտանակ աշխարհին,
 Մէկ անդրանիկ ես բովանդակ աշխարհին,
 Ճարտարախօս և գերբնական իսկուհի:

Ճմարտասէր խաղաղարար ես իրաւ,
 Ճմարտութեանը սիրահար ես իրաւ,
 Բարեհամբու մարդոց համար ես իրաւ,

Ամեն բանով լիակատար ես իրաւ,
Ապագային ինձի սատար ես իրաւ,
Քոյ Խայաթուդ լեր օգնական իսկուհի:

34

ԱՆՀԱՒԱՅՏԱՐԻՄ ԸՆԿԵՐ.

Իմ ձախորդ օրերից հալածուած ընկեր,
Արի՛, ո՛ւր ես, այժմ աջողակ եմ ես,
Դտիր քեզ պէս մի քանիսն էլ հեռոք բեր,
Քանի որ բաղդիս մօտ ընդունակ եմ ես:

Իմ անցեալ վիճակը գտել եմ հաստատ,
Դարձեալ այն շռայլն եմ, մի կարծեր ժլատ,
Ում ճարեցիր խելքը թեթեւ, փողը շատ,
Որ մոռացար ինձի, անսեղեակ եմ ես:

Անձնուէր Խայաթուց՝ հարազատներդ,
Ինչո՞ւ հեռացրիք պատուիրաններդ,
Անկատար չի մնայ հրամաններդ,
Ձեզ պէս ընկերներին հպատակ եմ ես:

35

Ա. Ռ. ՍՈՒԱԿՆ

Ինն ամիս անցուցիր գարուն ձեռք բերիր, *)
Բերիր գարնան նշան, խոր քնէդ զարթիր,
Ջարթեցուր ընկերներդ՝ նոցա հետ բերկրիր,
Բերկրեցաւ բնութիւնն քաղցրախօս սոխակ:

Սոխակ, Ապրիլն եկաւ ու քեզ աւետեց,
Աւետիս կարդալով՝ պարտէզներ բացեց,
Բացուան առուակները ու ջրեր վաղեց,
Վաղ տուր դէպի պարտէզ և տես մանուշակ:

Մանուշակն, ես գիտեմ, քոյ սիրելիդ է,
Ձեն և ուրիշ ծաղիկներ, պերճ նարդոսն էլ է,
Ձե՞ որ Մայիսն եկաւ և քեզ կը կանչէ,
Կանչող ձայնին լսէ՛, այց ելիր, թռչնակ:

Թռիր, դե տարուան մէջ ուրախ է՛ կեանքդ,
Կեանքիդ մէջ աւելի է՛ հառաչանքդ,
Հառաչելով չե՛ լցուիր քոյ բաղձանքդ,
Բաղձալով չես կարող գտնել օժանդակ:

Օժանդակ վտերիդ, գիտես թէ վաղըն է,
Վարդն Ապրիլ, Մայիսի, Յունիսի զարդն է,

*) Այս երգը կոչվում է շղթայահապ, որն իւրաքանչիւր տողն վերջին բառով սկսվում է հետեւեալ տողը և շարունակւում:

Զարդարուած բոյսերով միայն դրա խոտն է,
Կրակոտի վարդից հոտ բուրէ անքանակ:

Քանակ չկայ սոխակ, գլխեմ, ցաւերուդ,
Յաւերդ չեն պակսիր, զի վարդն է անգուծ,
Կթալով Խայաթդ վշտերիդ անսուտ,
Անսուտ կերպով գովէ քեզ անուշ խօսնակ:

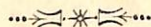
36

ԻՄ ՎԵՇՏՔ.

Ինչպէս չ'լամ և չը սղամ, չը ողբամ,
Մի հազըւազիւտ անդրանիկ եմ կորուցեր,
Էր ինձ համար ամեն պտղից քաղցրահամ,
Մատաղահաս բլբուլիկ եմ կորուցեր:

Ա՛խ, եղե՛ղ է մի ուրիշ մարդ ինձ նման,
Որ ես արդէն ոչ մեռած եմ, ոչ կենդան,
Քանանացի Յակոբին համանման,
Յովսէփի պէս զեղեցիկ եմ կորուցեր:

Բաղդս անիրաւ որդիս տեսաւ ինձի շատ,
Չ'նայելով՝ պէտքէ զրեմ ես դանդաւատ,
Յաւ զգացի անբուժելի-անփարատ,
Իբրեւ Գուրգէն Վարսենիկ եմ կորուցեր:

ԽԱՅԱԹ.

37

Օ Ր Ե Ր.

Ինչո՞ւ այդպէս արագ արագ անցնում էք
Ամենացանկալի մանկական օրեր,
Սե մազս սիպտակի շուտ փոխարկում էք,
Կընծայէք ծերութեան աստիճան, օրեր:

Աւա՛ղ, չի սեանայ մազս ալեոր,
Կսկսի նուազել ուժս օրէ օր,
Կրկում են անձս իմ ցաւեր նորանոր,
Յոյց կտան ճանապարհը մահուան, օրեր:

Ի՞նչ շահ ունի, կամ ի՞նչ օգուտ մահը ձեզ,
Նման է աշխարհի մէջ ազահը ձեզ,
Խայաթուս ունեցած թափուր դահը ձեզ,
Միայն թէ մնացէք բաւական, օրեր:

38

ՓԱՌԱՍԷՐ ՄԱՐԴ.

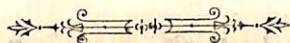
Ինչո՞ւ ստիպուած, պարոն, ամեն բանի իշխել կամիս,
Գու քեզ իշխան կարծելով՝ անձնիշխանին իշխել կամիս
Մշտապէս քոյ աննշան հարստութեան չնչին ուժով,
Նրբամիտ և բանիմոց զիտնականին իշխել կամիս:

Հայկատակ, ընկերատեաց մարդիկ ժողովել ես մտդ,
Անբանի տեղ ղնելով, բանականին իշխել կամիս,
Ջարդացած, ազատամիտ մարդկանց ոխերիմ թշնամի
Անուանում ես, քանի որ այն շրջանին իշխել կամիս:

Որ տեսակէտից նայենք քոյ դործերդ՝ զարմանք է շատ,
Ճիշտն ասած, մինչ զրացուդ գերդաստանին իշխել կամիս,
Բռնել ես այնպիսի դիրք, որ ամեն մարդ քեզի սիրէ,
Բայց դու խորամանկօրէն մեր զրպանին իշխել կամիս:

Ի՞նչ արած, ճարահատեալ պէտքէ խոնարհինք հրամանիդ,
Բռնութեան տակ ղնելով՝ պատուարժանին իշխել կամիս:

ԽԱՅԱԹ.

ԴԱՏՈՂՈՒԹԻՒՆ.

Լիրք հարուստներից լաւ են պատկառելի աղքատները,
Երբ կ'տեսնեմ ես նրանց սրտերը, սուրբ հաւատները,
Անդադար աշխատում է խղճուկ մշակը իւր ուժով,
Բայց լիովին չեն նրան վարձատրում ժլատները:

Մենք նրանց բողոքելու տեղակ՝ բողոքում են նոքա,
Լսում են ականջներս անէծքները, դանդատները,
Միշտ անարգում, ատում են, բողոքում են ու բամբասում,
Մեղ ղնելով մեզ վերայ՝ թողած իրանց արատները:

Շէմքերին անկոչ հիւրը մէկ օր կը չոքի, ով Խայաթ,
Եւ կ'տանի մարդկային ազնիւ ցեղը կաւասները:

ՈՂԲԵՐԳ ԶԱՆԳՈՒՑԵԱՆ, ՆԵՐՍԵՍ ՊԱՏՐԻԱՐԿ ՎՈՐԺԱՊԵ-
ՏԵԱՆԻ ՄԱՀՈՒԱՆ ԱՌԹԻ.

Խեղճ հայ ազգդ ում յանձնեցիր,
Հրեշտակրօն էակ ներսէս,
Ոհ, ուր կերթաս անուշադիր,
Թողած թերափափադ ներսէս,
Ել երբ պետքէ ճարենք քեզ պէս: ¹⁾

Չարթիր, տես Մասիսը ծերուկ,
Նստեր կուլայ իբրեւ մանուկ,

1) Ամենայն տանց վերջում կրկնէ չեղեալ տողը:

Յիշելով զործերդ յատուկ,
Գողում է ա՛խ միակ Ներսէս....

Նոր 'ի նոր մտքեր հնարող,
Տնտեսութեամբ կառավարող,
Որք հայ ազգին մխիթարող
Էիր մէկ ժամանակ Ներսէս....

Քեզանից բարենորոգում
Սպասողներ կային բազում,
Բայց ամենիս թողիր տրտում
Տխուր, թշուառ վիճակ, Ներսէս....

Եկեղեցականներ կան շատ,
Բայց չեն մէկը քեզ համեմատ,
Ազգին ծառայող հարազատ
Էիր վե՛հ օրինակ Ներսէս....

Վաստակի ամերից ուժգին,
Սուգ սիրեցիր Հայաստանին,
Իւրաքանչեւ հայի սրտին,
Դրիր անշէջ կրակ Ներսէս....

Ներսէսները եղել են վե՛մ,
Հայոց եկեղեցուն վսեմ,
Մէկը մէկից յառաջադեմ,
Չունինք անընդունակ Ներսէս....

Բնութեան անբռնաբարելի
Պարտքը վճարեցիր ձրի,

Հոգ կրեցիր մէջ աշխարհի,
Դու պաշտելի հոգեակ Ներսէս....

Հայոց արեւ ծայրէ 'ի ծայր,
Կարծես երկնից ընկել է վայր,
Չկար քեզ պէս որդեսէր հայր
Աշխարհում բովանդակ, Ներսէս....

Արժան է քեզ ոսկէ արձան,
Վերան գրել Վարժապետէն,
Անմոռաց մնայ յաւիտեան,
Քոյ անուանդ հռչակ Ներսէս....

Ծնած օրիցդ մանկական,
Նղար Հայ ազգին սիրական,
Անջատուելով թողիր միայն,
Լաց ու կոծ, աղաղակ Ներսէս....

Կամաւ Տեառն եկար աշխարհ,
Թողած՝ կրկին կերթաս առ Հայր,
Հանգիստ ոսկերացդ արդար,
Նրջանկայիշատակ Ներսէս....

Երգիչ Խայաթն եմ Ձահրիեան,
Թողն քաջ ազգին Արամեան,
Կը յիշեմ քեզ մինչ յաւիտեան,
Ո՛վ անմահ Նահատակ Ներսէս,
Էլ երբ պէտք է ճարենք քեզ պէս:

1884 ամի 28 հոկտեմբերի. Տփլիս:

41

ԱՂԵՐՍ ԱՌ ՍԻՐԵԼԻՆ.

Խնդիրս առ իմ նազելի,
 Դթոտ լեր, ձայն տուր անբաղդիս,
 Կամ երբեմն հաղորդէ մի՝
 Ուրախալի լուր անբաղդիս:

Ես քո մասին թշուառ վիճակ
 Կրում եմ այսքան ժամանակ,
 Քեզ յուսալով, յոյս իմ միակ,
 Մի թողներ տխուր անբաղդիս:

Դեռ չեմ տեսած մէկ սիրահար,
 Փափազն առած լիակատար,
 Քո Խայաթն եմ, լեր բարերար,
 Տուր սիրոյ համբոյր անբաղդիս:

42

ՄԻԻՍՏԷՉԷՏ.

Խնդրում եմ ո՞վ իմ ամենատղնիւ սիրական դու,
 Ե՛կ, ե՛կ, տկար եմ ես,
 Փափազ մի թողուր տեսնելու ղէմքդ սիրաբան դու,
 Մահուան պաշար եմ ես:

Քեզանց ՚ի զատ էլ ուրիշ ով էր բարեկամ ինձ,
 Կամ թէ խնամատար.
 Որ շուտ մոռացար ինձ բոլորովին պատուական դու,
 Մի՞ թէ օտար եմ ես:
 Նոր սիրտ ու հոգի պէտքէ քեզանով ունենամ ես,
 Կարծիք չկայ երբէք.
 Օգնեա՛, ո՞վ ղիցուհի, արի, անուամբ նոր նշան դու,
 Քանզի անձար եմ ես:
 Ամռան արեգակով չորացած, խանձած է սիրտս,
 Ու էլ ծարաւի է.
 Կենաց ջրերով ինձի զովացուր յաւիտեան դու,
 Սաստիկ նիհար եմ ես:
 Անչափ կարօտանօք քեզի տեսնել կամիմ, ո՞վ սէր,
 Ինչպէս երիտասարդ.
 Լսէ Խայաթուն ու շտապ արի երեւան դու,
 Լոյս տուր, խաւար եմ ես:

43

ԽՕՍԲ Ի ԽՈՐՈՅ ՍՐՏԻՅ.

Խնդրում եմ, յայտնի արա, ի՞նչ նպատակ է հոգի ջան,
 Որ դու ինձ մօտ չես գալիս շատ ժամանակ է հոգի ջան,
 Զ՛լինի՞ մի զուր բանով ցաւ եմ պատճառել տկարս,
 Իրաւի, թէ այդպէս է, ինձ թէժ կրակ է հոգի ջան:
 Եթէ դու օրէնը ինձ մօտ քսան անգամ չ՛գայիր,
 Կարծէի թէ աշխարհը իսկ աւերակ է հոգի ջան,

Բայց հիմա բոլորովին ինձ մոռացած ես կերելի,
Զ'գիտեմ թէ արածդ ի՞նչ օրինակ է հոգի ջան:

Երանի այն օրը որ, ճշմարիտ սիրոյ նամակդ
Կստանամ ու կը գոչեմ թէ՛ յիշատակ է հոգի ջան,
Մինչ անգամ թէ բարեկից փոխանակ պարսաւ էլ գրես,
Խայթթուդ մօտ բոլորովին ընդունակ է հոգի ջան:

44

Շ Ո Ւ Շ Ա Ն.

Ծաղկիր դու շուշան, ցանկալի դարունն եկաւ անցաւ,
Դարձեալ անուշիկ հովերի հնչինն եկաւ անցաւ,
Տեսնումեմ ամեն ծաղկիր բողբոջ ու կանանչ է,
Դեռ դու մնացել ես, աւա՛ղ, աշունն եկաւ անցաւ:

«Յոյս չեք շուշանին ծաղկելու», շատերն ասումեն ինձ,
«Քանզի ծերացել է, նորա արբունն եկաւ անցաւ»,
Յայտնիր քոյ նորոգման օրդ, սիրահարիդ յոյս տուր,
Անդադար է նա, աչքերիցը քունն եկաւ անցաւ:

Խնդիրը Խայթթուս սա է փակ մի՛ մնար, բացուիր,
Զասնն թէ միայն իւր մի լոկ անունն եկաւ անցաւ:

45

Ի Մ Վ Ի Ճ Ա Կ Ը.

Կայծերիցս փախչում է անշեջ կրակս տեսնողը,
Ցաւում է փսոսում է դառն վիճակս տեսնողը,
Ողբալով արտասվում է մանուկ հասակս տեսնողը,
Մինչ քարասիրտ որ լինի, կուլայ կամակս տեսնողը,
Սարսափում է վշտերով պատած դիմակս տեսնողը, ¹⁾
Ափշում է ու վայ կարգում դատարկ քսակս տեսնողը: ²⁾

Այն օրը թող կորսուի բոլորովին, որ ես ծնայ,
Օրերում, ամիսներում, տարիներում չ'հաշուի նա,
Զրկուի նա երկնային յոյսերից ու խաւար մնայ,
Որ չ'փակեց իմ մօրս արգանդի դուռը ինձ վերայ:

Յոբի պէս վշտեր ունիմ, սպեղանին թող ինձ բերի,
Ով որ ունի դորանից, քանզի կարօտ եմ արտօսելուի,
Կարծում եմ թէ էլ չկայ ինձի նման ցաւոյ դիմի,
Ամեն բանով տկար եմ, ոչ մի կերպով չեմ հանձնեցի....

Շատ լաւ էր ու երանի, թէ չը ծնէի աշխարհին,
Ոհ, ի՞նչ մեծ երջանկութիւն, որ չը անէի աշխարհին,
Ես տկար Խայթթին եմ, էհ, ի՞նչ անէի աշխարհին,
Որ ոտքից մինչեւ գլուխ պարծանք լինէի աշխարհին....

1) 2) Ամենայն տանց վերջում կրկնէ չեղեալ տողերը:

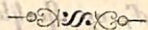
ՀԱՅՐԵՆԵԱՅ ԿԱՐՕՏ ՍԻՐՏ:

Զայրենեաց կարօտով տոչորուող սիրտս,
 Քաղցրախօս սիրահար սոխակ է՝ դառել,
 Ձի զլանայ թափել արիւնս, քիրտս,
 Որովհետեւ անշէջ կրակ է՝ դառել:

Այն քաշելով մոմի նման հալուեցայ,
 Դեռ չը ծաղկած՝ ուռնեու պէս ծալուեցայ,
 Այլոց հաւատալով ես սխալուեցայ,
 Իմ պատճառով սիրտս առակ է՝ դառել:

Մինչ երբ պէտք է լինիս, իբրեւ հնութիւն,
 Զէ՛ որ քոյ մէջդ կայ հաստատ բնութիւն,
 Ալեկոծեալ կատղած ծովում երերուն,
 Խայաթ, սիրտդ կտորած նաւակ է՝ դառել:

Ս Է Ր.

Հանապաղ երջանիկ, թարմ, նորաբողբոջ, անթառամ սէրն է,
 Տխուր, սև սրտերին ցնծում բերող ու բարեկամ սէրն է,
 Բժիշկը դասն առած դառտիարակից դեռ աւարտած չէ,
 Մեր անբոյժ վէրքերը փրկող-փարատող յարաժամ սէրն է:

Ծնողքը որդիերանց որքան սիրով ինամատար լինին,
 Ես այսքան քննած եմ, որ ամենից բաղմանամ սէրն է,
 Գիշեր, զօր անդադար ընթեռնում եմ թերթերը սուրբ գրքի,
 Միայն թէ տեսնում եմ որ, միշտ որ դուլին բանամ սէրն է:

Չկայ բան աշխարհում երբեք, որ լինի հաճելի քմբին —
 Խայաթուս, բայց հաճոյ պտղից, խորիսխից քաղցրահամ,
 սէրն է:

ԵՐԿՐԱԳՈՐԾ.

Քաճանչ արեգին դեռ չէր երևում,
 Անխոնջ գիւղացիք զարթեցան քնից,
 Վեր առան պատից, կախած գերանդիք,
 Շտապում էին դաշտ դեալ տանից:

Ամառուայ մերվիկ քամին փչում էր,
 Ոսկի հասկերը տատանում-շարժում,
 Խումբ խումբ գիւղացիք-մարդ, կին՝ միասին
 Մտնում են արտը ու գործ սկսում:

Մարդը հնձում է փայլուն գերանդով,
 Առոյգ գեղջիկուհին խուրձեր կապտում,
 Երգում է-ծուլում արտուտան անուշիկ,
 Եւ մեր հնձուորի հողին է հրձկում:

Մէկ կողմից բարդը բարձրում է սայլին
 Ու տարվում դէպի տուն-դրան առաջ,
 Փռում են կալը, կալսում երգելով,
 Թեղ անում, բամբուկ քրտնած՝ բացալանջ:

Յարդը կառափով քաշում են մարագ,
 Ժիր եզնուկներին պաշար ձմերան,
 Գարին ու ցորեն մաղած-խտակած,
 Կրում ու լցնում են շտեմարան:

Բնութեան առատ պարգևած բոլոր
 Պիտոյքներից, երբ ապահովում են,
 Իսկ այնուհետև ուրախ ու զուարթ,
 Ամբողջ ձմեռը խաղաղ ապրում են:

ԽԱՅԱԹ.

ՄԻԻԻ ԷՆՄԷՁ.

Մի լինիր, իմ սիրելի, դու ինքնահաւան մի՛ լինիր,
 Խոնարհի, պինդ-անառիկ ամրոցի նման մի՛ լինիր,
 Բամբասանք մի դիտենար ու վատաբերան մի՛ լինիր,
 ձանաչէ մարդկութիւնը, անասուն անբան մի՛ լինիր,
 ձգմարիտ ընկերութեան խմբիցը բաժան մի՛ լինիր,
 Ձեմասում թէ բարութեան համապատասխան մի՛ լինիր:

Գլուխդ արբեցութեան տալով՝ գինետուն մի սիրեր,
 Պատկառանքդ մի ձգեր, թղթախաղութիւն մի սիրեր,
 Անարգէ, խարդախութեան հետեող մարդուն մի սիրեր,
 Կամակոր մարդը բնաւ չի լինիր գիտուն, մի սիրեր,
 Անվայել-ապօրինի կնապահութիւն մի սիրեր,
 Բարութեան լեր հետեող, անբարոյական մի՛ լինիր:

Այս լուսաւոր դարի մէջ մի մնար խաւար հոգի ջան,
 Ջանք արա ստանալու գիտութեան հանճար հոգի ջան,
 Որովհետև չի մնար գիտունը շուար հոգի ջան,
 Սրբազան պարտք է լինիլ ներկայիս յարմար հոգի ջան,
 Որոնէ քոյ ցաւերուդ փարատութեան ճար հոգի ջան,
 Մեռնողին դու սև դադաղ՝ ծնունդին օրրան մի՛ լինիր:

Մարդկութեան ասպարիզեց դուրս մի դայ բնաւ՝ սիրելի,
 Ընկերութեան մէջ ունեցիր բարի համբաւ՝ սիրելի,
 Յաւում եմ ես քոյ մասին, կամենալով լաւ՝ սիրելի,
 Չի մնայ թղթի վերայ դրուած տառը սեւաւ՝ սիրելի,
 Թանգ օրերդ մի դներ ծուլութեան գրաւ՝ սիրելի,
 Ջանք արա, լեր ապահով, օգնութեան արժան մի՛ լինիր:

Մի խզեր օրինաւոր ամուսնութեան կապը ամուր,
 Դու քեզնով լեր բաւական, քոյ սահմանից դուրս մի դայ զուր,
 Մի խարուիր, ներկուած է յաւերժահարսը, չէ մաքուր,
 Նիւթապէս, բարոյապէս կստանաս փնաս-թուք ու մուր,
 Կը մնաս անբուժելի ցաւով պատած ճարակտուր,
 Քոյ կեանքդ թանգ համարէ, դու քեզ դաւաճան մի՛ լինիր:

Նախապէս զգուշացիր և լաւերից առ օրինակ,
 Օյ մնայ ականջումդ իրատես ամեն ժամանակ,

Կանցկենան թանգ օրերդ, ոսկի ժամերդ շարունակ,
Այժմեանից պէտք է ջանաս ձեռք բերելու բարի վիճակ,
Համաձայնիր Խայաթուս, զղջան արարքիցդ, հոգեակ,
Զդառուիր արիւնթեան ու թշուառական մի՛ լինիր:

50

Ղ Օ Շ Մ Ա Յ.

ի ժամանակ թեթեւ, առանց աղմուկի,
Նրջում էր աջողակ անիւր բաղդի,
Այժմ փոխուաւ հին ճանչող ճանրակի,
Ի՞նչ է արդեօք ինձ հետ կռիւր բաղդի:

Բաղդի վրայ յոյս մի՛ դնեք դու ու՛մ մարդ,
Փախչում է յարածամ, լարելով թակարդ,
Մէկ հաշուելով ծերուկ թէ երիտասարդ,
Այսպէս է պարզեւր-պատիւը բաղդի:

Ո՛վ Խայաթ, այսպէս է գործը աշխարհին,
Դանդաղութիւն է, թէ հարցանես հանճարին,
Նրբեմն ինձ մօտ է, երբեմն օտարին,
Զը հասկացայ երբէք պատիւը բաղդի:

51

ԱՆՄԻԻԹ ԱՐՈՒԹԻՒՆ.

էկ օրս մէկ տարի է դառել ինձի,
Ստար աշխարհի մէջ մտիթար չունիմ,
Վայ կտան վիճակիս, ոչ թէ երանի,
Քանզի իմ ցաւերուս դեղ ու ճար չունիմ:

Բազմանում է վերքս, վիշտերս, խոցս,
Հետ զհետ բարդվում է կրակս, բոցս,
Աչքերս արտասուէք, ձեռքերս ծոցս,
Կը շրջիմ թափառեալ, մի դադար չունիմ:

Մշտապէս ուրախ սիրտս տխուր է արդէն,
Այրվում է կարօտով, իսկ հուր է արդէն,
Յոյս չէք փրկուելու, 'ի զուր է արդէն,
Խայաթս Փրկչից 'ի զատ բարերար չունիմ:

52

Օ Ր Օ Ր Ո Ր Դ Ե Կ Ի Ս.

ի լաց լինիր, սիրուն որդեակ,
Իմ անուշիկ, իմ աղանեակ,
Ո՞վ խանդարեց քունդ քաղցրիկ,
Որ չես քնիր հանդարտ, հեղեկ:

Ահա ես քեզ կասեմ օրօր,
Հանգիստ քնիր հոգոյս հստոր,
Սիրտս մաշեց քոյ մորմոքդ,
Հեկեկանքդ ու բողբոջդ:

Գիտեմ, դու խաղալ ես ուզում,
Դրա համար ես լաց լինում,
Ես կ'ընենեմ քոյ կարօտը,
Ահա մերձ է առաւօտը:

Դեռ կաթ ծծիր սննդարար,
Փափազդ ան լիակատար,
Որ քնանաս հանգիստ-խաղաղ,
Ու վերկենաս զեղածիծաղ:

Մինչ չէ գտած քեզ բաղդը սեռաւ,
Անուշ որդիս, մի՛ լար բնաւ,
Կը մեծցնեմ քեզ փափկասուն,
Որ դու դառնաս կտրիճ-հասուն:

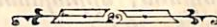
Բայց աշխարհի ցաւը յայնժամ,
Քեզ ցոյց կտայ ամէն անգամ,
Թէ ինչ սև օրեր պիտի դան,
Քոյ առջևդ, իբր ակոյեան:

Ուրեմն դու մի լար հիմայ,
Դեռ քոյ լացիդ ժամանակ կայ,
Դուն էլ ինձպէս ցաւոյ զերի,
Պէտք է դառնաս, ողորմելի:

Այժմ չեք ընկեր մտերիմ,
Մահուան մատնող են ոխերիմ,
Անիճելով դարը այժմեան,
Պէտք է մանեա սառ զերեզման:

Այս խրատը ականջիդ օղ
Լինի, որդեակ, զգուշացնող,
Քեզ մաղթումեմ երջանիկ օր,
Խաղաղ կեանք, ասելով օրօր:

ԽԱՅԱԹ.

Ս Ի Ր Տ.

Մինչ երբ չը փորձուիս միամիտ սիրտս,
Խաբեբային կեանքդ հաստատ կընծայես,
Ամեն բան կարծելով ճշմարիտ, սիրտս,
Բոլոր ունեցածդ առատ կընծայես:

Կեղծաւորը չի լինիր քեզ բարեկամ,
Մի սպասիր երբէք նրանից խնամ,
Խաբուսիկ խօսքերով քեզ քա՛նի անգամ,
Խաբել են, դու դարձեալ հաւատ կընծայես:

Զը լսելով Խայաթուս պատուիրանին,
Խորհուրդ կտաս ամեն մի անպիտանին,

Մինչ անգամ հողիդ, դու քաղցրաբանին
Հաւատարմով, իբր հարազատ կը ծայես:

...~*~...

54

ԽՕՍԻ ԸՆԴ ՍԻՐԵԼՈՅՆ.

Մինչ երբ իմ անուշիկ սիրականս,
Խռով մնաս ինձնից, հողի ջանս,
Ափսոս արի, ափսոս, սիրաբանս,
Աշխարհը տարածուեց պաղատանս:

Առանց քեզի անմխիթար եմ ես,
Անշափ վերօք անգեղ-անձար եմ ես,
Ինչ որ կամիս, ասա կատարեմ ես,
Ծառայդ եմ հողուով անզուգականս:

Ի՞նչ եմ արել, դանդաղում ես ինձանից,
Նւ զուր տեղը անջատվում ես ինձանից,
Ձէ՞ որ դու գնահատվում ես ինձանից,
Ո՞վ է տալիս քեզ իմ զովասանս:

Ա՛խ, ո՞ւր է, ո՞ւր պատանի հասակս,
Առար ու չը տուիր իմ հողեակս,
Քեզանից եմ ուզում թանգ ժամանակս,
Մինչ երբ չ'լսես իմ աղաչանս:

Սիրականը այդքան սիրահարին,
Երբէք չի տայ տանջան սիրահարին,

Մահ չի կամի արժան սիրահարին,
Այդ ի՞նչ է արարել հոգեհանս:

Մի՞թէ դու յոժար ես մնում այսպէս,
Մորմոքամ, աղերսեմ ու լամ այսպէս,
Բաւ է թողնես ինձ անինամ այսպէս,
Կարեկցիր ու խղճա նեղութեանս:

Լաւ է մահը ինձ այսպիսի կեանքից,
Քանի չեմ ազատ դառն տղերսանքից,
Գլթա՛ն, աղատիր ինձ հառաչանքից,
Գղուանքի փոխիր մութ գերեզմանս:

ԽԱՅԱԹ.

...~*~...

55

Մ Ի Ի Խ Է Ն Մ Է Զ.

Մինչ երբ իմ նազելիս, դու աղաչան չ'լսես,
Լաց ու կոծ, աղաղակս և հառաչանս չ'լսես,
Քեզ բարի կամենալս, սիրոյ պոյմանս չ'լսես,
Արժան է այս խնդիրը, իմ սիրականս չ'լսես,
Բարոյական խրատս ու պատուիրանս չ'լսես,
Ո՞վ ասաց, ո՞վ խրատեց, որ հրամանս չ'լսես:

Ահա ութ տարին լրիւ կեանքս մաշուեցաւ քեզ համար,
Նրջելով երկրէ երկիր անօթի ծարաւ քեզ համար,
Մինչ զլիւումս էլ չ'մնաց, ո՞հ, մի մեղս սեռւ քեզ համար,

Լսում են ականջներս ամեն օր պարսաւ քեզ համար,
Բայց դարձեալ ամեն ընդէս ես ուզում եմ լաւ քեզ համար,
Մի՞ գուցէ խաբուես այլոց, ինձ սիրաբանս չ'լսես:

Որ լինի որ յիշես ինձ, արարքէդ զոջաս սիրելի,
Մեծ կորուսաներ ունեցողի պէս նստիս ու լաս, սիրելի
Ինչպէս որ ես ինձ հիմա, նոյնպէս քեզ վա՛յ տաս սիրելի,
Յաւերդ փարատելու դռնէ դուռ ման դաս սիրելի,
Զը դտնես ոչ դեղ ու ճար և ոչ լաւանաս սիրելի,
Հայցելով ինձնից հնար, բայց պատասխանս չ'լսես:

Սիրոյդ անշէջ կրակով այրուիմ մինչ երբ նազելի,
Զը գիտես սէրը ինչ է, որ տանես խնամ սիրելի,
Քա՛ն է քո սիրտը միթէ, տանջում ես ինձ աններելի,
Մի՛ լնիր, ո՞վ անիրաւ, մի՛ լնիր այլոց հայելի,
Քոյ սիրոյդ սլաքը սուր ուղղել ես սրտիս աւելի,
Որպէս զի շուտ մեռանիմ, որ պաղատանս չ'լսես:

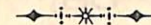
Ի՞նչ անեմ, ո՞վ անիրաւ, ո՞ւմ դնամ դանդատ քեզանից,
Դեռ ինձի չէր պատահած ջոկ անհարազատ քեզանից,
Հակառակ, այս ցաւերը կրում եմ հաստատ քեզանից,
Կարծում էի թէ չկայ ուրիշ պայազատ քեզանից,
Թող մեռանիմ Խայաթս, դէթ լնիմ ազատ քեզանից,
Զը լսես, մինչ անունս, կտակարանս չ'լսես:

Մինչեւ երբ այսպէս ննջած մնաս դու ո՞վ հովիւ,
Ո՞ր է այն քոյ սեփական հօտըն, որ էր միշտ բազմաթիւ,
Դաշտերդ, արօտներդ օտարք տիրեցին, ո՞հ, ափսոս,
Թող տուիր խաշինքներդ, որ շրջում են ցաք ու ցրիւ:

Անթիւան մանգալով պանդուխտի պէս խղճուկները,
Որ հօտի մէջ էլ դնան, երբէք չունին յարդ ու պատիւ,
Մինչ ցայժմ բնակուած են փարախներդ սողունները,
Անխնայ տապաններիդ վերայ շրջում են անհաշիւ:

Մաշուել են կոխկռտուելով բոլոր տառերըն, ո՞վ Խայաթ,
Կարդալու արձանագրերըն երեւում են հազիւ:

Յուսաբեկ, տխուր նստած միայնակ,
Մինչ երբ դու ողբաս, մայր իմ հարազատ,
Սո՛ք քոյ աղէխարշ արտասուներըն,
Հալումաշ արին մեր սիրտը հաստատ:

Ո՞վ խլեց արդեօք քոյ դաբնեայ պսակ,
Քոյ փառք ու պարծանք, քոյ կեանք երջանիկ,

Քոյ առոյդ հասակ, քոյ դէմք դեղանի,
եւ հրապուրիչ լեզուդ անուշիկ:

Կամ ո՞ր անգութը հիւսեց անգորով,
Դրեց քոյ գլուխ պսակ փշալի,
Սուգ ու թախիժը դրոշմեց ճակտիդ,
Խռոված հոգւով և անեղծելի:

Կուգայ ժամանակ որ քոյ որդիքդ էլ,
Իրանց հասակը կառնեն անվտանգ,
Յայնժամ կ'սփոփեն վշտալի սիրտդ,
Կստանաս նոր սիրտ, նոր հոգի, նոր կեանք:

ԽԱՅԱԹ.

ԻՄ ԲԱՂՁԱՆՔԸ.

Մաղելիս իմ սենեակս, ո՛հ, ուշ եկաւ և շուտ գնաց,
Զը լրացած փափագս, ո՛հ, ուշ եկաւ և շուտ գնաց,
Խոստացել էր նա շուտով ինձ մօտ դալու, դժբաղդաբար,
Պաշտելի այդ հոգեակս, ո՛հ, ուշ եկաւ և շուտ գնաց:

Ինձ մաշում է իւր սէրը կիզող կրակի պէս, աւա՛ղ,
Քաղցրահայեաց եղջերակս, ո՛հ, ուշ եկաւ և շուտ գնաց,
Ծածկուել է երկինքը մառախլապատ մութ ամպերով,
Շողջողուն արեգակս, ո՛հ, ուշ եկաւ և շուտ գնաց:

Գեղ օրերս անցնելով գիշերի պէս՝ ինձ մաշում են,
Սնշամանդաղ լուսնեակս, ո՛հ, ուշ եկաւ և շուտ գնաց.
Մեռնում եմ թերափափագ անբաղդ Խայաթս, շատ ափոսս,
Ժամըս ու ժամանակս, ո՛հ, ուշ եկաւ և շուտ գնաց:

Ս Է Լ Ի Ս.

Մաղելիս բաց է արել սեաւ շղարշապատ գլուխը,
'Ի նշան ուրախութեան ցոյց կտայ ազատ գլուխը,
Անուշահոտ ջրերով թաց է արել մաղերը իւր,
Սանրել է Եւրոպական ձևերով, հաստատ, գլուխը:

Նախնեաց պէս փաթաթել է մետաքսեղէն թաշկինակով,
ձակատը, վառ երեսը, նա և անարատ գլուխը,
Թէպէտ և երբ մանուկ էր, բաց էր թողնում ազատօրէն,
Իւր խոհուն, իմաստալից, բանագէտ, ճաղատ գլուխը:

Նաղելոյդ որքան դովես, արժանի է, երգիչ Խայաթ,
Ըստորում բնութեանը շատ է համեմատ գլուխը:

Արունակ ծծելով արիւնը մարդոց,
Ձեռն յաղիր որկրամոլ, վատդագ տղրուկ,
Ուր որ կաւէս՝ այնտեղ չ' բացած մի խոց,
Թոյլ չես տայ դու և չես հեռանայ, տղրուկ:

Բժշկականութեան մէջ քոյ անունը,
Համակրանքով նկարագրում է զխտունը,
Հիւանդութիւն պատճառող վատ արիւնը,
Թողած՝ լաւն ես ծծում խաբեբայ տղրուկ:

Ի՞նչ է նպատակդ, ով արիւնարբու,
Ահարկութեան տակ դրիր մարդուն հլու,
Ինչպէս մեզ ես անում, պէտք է լինիս դու,
Ի քեզ էլ ես սեւ մահուան ենթակայ, տղրուկ:

Ովքեզ հանէ տղմոտ ջրից, անպիտան,
Իսկոյն ծծել կամիս արիւնը նրան,
Խայաթս տեսնում եմ ամեն մի վայրկեան,
Ժանիքդ փորձում ես մեզ վերայ տղրուկ:

Աքեղ, չէկ մազերդ սիրուն օրիորդ,
Ոսկուց գերակշռում են հանձարները,
Լայնադիր ճակատիդ կապուել են կցորդ,
Արևի և լուսնոյ իսկ կամարները:

Գրաւիչ աչքերդ երկնագոյն առած,
Սև թերթերունքներով է շրջապատած,
Տեսնողները կարծելով նոր արարած,
Ուշքի եկան բոլոր խելադարները:

Վրճինով է քաշած շրթունքդ բարակ,
Մարդարտի շարք ատամներդ սպիտակ,
Քաղցր լեզուդ, փոքրիկ դուլադ ընդունակ,
Գրաւում են մարդկանց զաղափարները:

Վարդի նման բացուա՛ կարմիր թշերդ,
Երկար պարանոցդ, ողորկ ուսերդ,
Մարմարիոն լանջդ, հասուն ծծերդ,
Տեսնելով բժշկուին ցաւագարները:

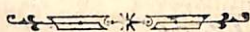
Միայն այստեղ չէ քոյ պայծառ անունը,
Տարածուել է աշխարհի չորս անկիւնը,
ձկուն մէջքիդ վայելչակազմութիւնը,
Ապուշ են կացրել սիրահարները:

Ո՛հ, ի՞նչ անգթութիւն բնականից դուրս,
Տեսնում եմ խղճալիս շարունակ ձեզնից,
Ընկերական պարտքից, պատուիրանից դուրս,
Վարուող չկայ ինձ հետ միայնակ ձեզնից:

Թոյլ չէք տայ ոտ պարզեմ չափով վերմակիս,
Նախանձվում էք դառն քրտամբ վաստակիս,
Ուրախանալնեղ թշուառ վիճակիս,
Լսումեմ ամեն մի ժամանակ ձեզնից:

Խայաթս կարծելով ձեզ իւր բարեկամ,
Բայց ընդհակառակն է տեսնում ամեն ժամ,
Այսուհետեւ բժիշկ թէ լինիք անգամ,
Զեմ ուղի ցաւիս դեղ-օժանդակ ձեզնից:

Ո՛հ, գինի-գինի, անիրաւ գինի,
Աշխարհն արեւ եւ քեզի խաղալիք,
Մարդկային ցեղը առած բռիդ մէջ,
Գերի եւ արեւ թէ մեծ, թէ պղտիկ:

Գրաւիչ դէմքով ամեն մէկի մօտ,
Կաքաւում եւ դու ուրախ ու զուարթ,
Քեզ պաշտել կտաս որպէս Անահիտ,
Անփոփոխ դիրքով Նոյից մինչև ցարդ:

Քեզ պաշտողները չոքած քոյ առջև,
Ծնրադրութեամբ խնկարկում են միշտ,
Իսկ դու շուտափոյթ նոցա բաղձանքը,
Կատարումես և կատարել եւ ճիշտ:

Ով քեզ սիրահար է եղել շուտով,
Նորա ճակատին դրոշմել եւ այժպէս—
«Նա է հարազատ որդին Բագոսի,
Նրբ չի հեռանայ իմ սուրբ տկճորէս»:

Տես, քանի տասնեակ միլիոնաւոր մարդ,
Նղել են հոգւով հլու հպատակ,
Թողած ընտանիք խեղճ-ողորմելի,
Նստած կոնծում են քոյ տակառի տակ:

Այդ քոյ թիւնաւոր համբոյրներից միշտ,
Կատանան նոքա բնութիւն զանազան,
Ոմանք իշացած փոփում են դետին,
Ոմանք դառնում են կատաղի գազան:

Այն որ չէր կարող իւր անունն ասել—
Հիմա դառել է գիտուն, պատմաբան,
Այո՛, քոյ շնորհիւ բացուան աչքերը,
Տեսաւ ամեն բան կոյրը բնական:

64

ԱՅԼՈՅ ԿԱՐԾԻՔԸ.

Ոհ, իմ առողջ անձիս օտարք,
 Հիւանդ ու տկար են ասում,
 Տղէտ բժշկի պէս յիմարք,
 Անդեղ ու անճար են ասում:

Թէ ունենամ բարիք բազում,
 Դա բնաւին չէ երևում,
 Ես այն բանին են զարմանում,
 Մի վատս հաղար են ասում:

Ո՛վ որ չունի բարի անուն,
 Նա կ'մնայ միշտ երերուն,
 Իւր հայրենեաց մէջ Խայթուն,
 Պանդուխտ ու օտար են ասում:

65

Ա Ն Կ Ա Ր Ե Կ Ի Յ Վ Ի Ճ Ա Կ.

Ոհ, լալազին ինձ թողեց անհիւ սիրտիսնս զնաց,
 Եւ վերադառնալ չկայ երբէք, հոգի ջանս զնաց,
 Ա՛խ, այսպէս տա եր մնաց սիրտս, բնաւ ցնծում չունի,
 Իմ փափագս անկատար թողեց, սիրաբանս զնաց:

Անշամանդաղ, լուսաբեր աստղերի պէս փայլում էի,
 Լոյս ու լապտերս մարեց, փակեց պատուհանս զնաց,
 Ժիր կը հաշուին ինձանից ծերերը միշտ այսուհետեւ,
 Երբ առաջնորդող, օգնող, զօրեղ դաւապանս զնաց:

Թշնամիքն էլ ինձ վերայ դային՝ բնաւ երկիւղ չկար,
 Մինչ զրահս հազնելու, սուսեր ու վահանս զնաց,
 Ես մի ընտիր ծառ էի պարտէզի մէջ արմատացած,
 Ինձ նորոգող, վերցնող, ջրող պահապանս զնաց:

Իւր ձագերի հետ տկար Խայթթուն էլ կեանք անխնայ
 Պարգեւող, բազմախնամ իմ Հաւալասանս զնաց:

66

Ս Է Մ Ա Յ Ի.

Ոհ, ինչպէս սիրտդ մշտական պարապ դադարում է, ո՛վ մարդ,
 Անաշխատ ծոյլը լայն աշխարհի մէջ շուարում է, ո՛վ մարդ,
 Սողմոն Առակաց գիրքը գրել է զարգացած մտքով,
 Գնա՛, բաց, կարդա տես թէ ծոյլը ում նմանում է, ո՛վ մարդ:

Արդարեւ անգործ-պարապ ման եկող մարդը բանական չէ,
 Քանի որ ախ կը քաշէ սիրտը չոր հացի համար, ո՛վ մարդ,
 Ահա մըջիւնի հոգսը ապրելու համար օրինակ տամ,
 Որ իւր ձմռան պաշարը ամռանից ամբարում է, ո՛վ մարդ:

Պարարտ անձը դառել է մազ, ափսոս, դեռ հասկացած չես դու,
 Ծուլութեան անիրկեղծ շղթան քեզ պաշարում է, ո՛վ մարդ:

Խայաթս ասում է որ աշխատողը չափաւոր կապրի,
 Եթէ մանկութեան հասակից մի բան ծրարում է, ով մարդ:

67

ԵՐԿՐԱԳՈՐԾԻ ԶԳԱՅՄՈՒՆՔԸ.

Ոհ, ի՞նչ շուտ անցար գեղեցիկ դարուն,
 Որ վրայ հասաւ գունաթափ աշուն,
 Մերկացան բոլոր դաշտերը կանանչ,
 Զորացան ամեն ծաղիկ ու կակաչ:

Եւ անտառների ծառները դալար,
 Թափեցին իրանց տերեւքն անհամար,
 Մնացին նոքա մերկ ու չորացած,
 Յիրուցան եղան ոստերը դեղնած:

Որք ու պրու պէս թփերը անմեղ,
 Կորուսին շուտով գոյները շքեղ,
 Եւ ընկաւ ուժից ջերմ արեգակը,
 Խաւար է շրջում պայծառ լուսնակը:

Իսկ բնութիւնը առնելով անտես,
 Տիրել է ամբողջ աշխարհին կարծես,
 Դեկտեմբեր ամսին ձիւնը ամեն տեղ,
 Մաւալեց-նստաւ, թէ քաղաք, թէ գեղ:

Ցրտի սարաւիկից չե կարող մի մարդ,
 Դուրս գալ իւր տանից, ծեր, երիտասարդ,
 Ով որ ինձ նման խեղճ է ու անձար,
 Թվում է նրան ձմեռը երկար:

Անգութ դրացուս խիղճն էր մեռած,
 Խնայեց ինձնից մի կտոր չոր հաց,
 Այլ, պիտի արդեօք կենդանի մնամ,
 Իմ սիրուն դարուն քեզ արժանանամ:

Մեր տան անկիւնում ընկած սրածայր
 Խոփը վեր առնեմ, ժանգը թափեմ վայր,
 Որ պտորաստ լինի վարելու անվան,
 Արգաւանդ հողը արագ աջ ու ձախ:

Զայն տամ եղբարցս զսրթին խոր քնից,
 Լինին ինձի հետ միշտ աշխատակից,
 Ինչո՞ւ ընկերիցս օպասեմ խնամ,
 Եւ ինչո՞ւ նրան ես գերի դառնամ:

Հասնեմ շուտափոյթ-արեւ չ' ծագած,
 Մտնեմ մերկ դաշտը եղներս լծած,
 Գութանիս խոփը հող պատուէ ազատ,
 Կտրէ որովի ու վշի արմատ:

Այլքուն, թնդադար եղներս հզօր,
 Ծոյեմ, համբուրեմ աչքերը խոշոր,
 Ժիր եղնուկներիս ձայն տամ չ' յոգնին,
 Երգեմ այս երգը խեղճ շինականին:—

«Դէհ, իմ եղներ, ժրաջան,
 Զգէ՛ք շղթայն գութանի,
 Կոշտ գետինը վարելով,
 Ներքին շերտը դուրս հանի:

«Թէ և ծանր է այս լուծը,
 Որ դրելեմ՝ ձեր ուսին,
 Բայց այս ամառ Կստանաք,
 Դուք ձեր վարձը շնորհին:

«Քաշէ՛ք եղներ գութանը,
 Հողում թաղած չ'մնայ,
 Կորդ ակոսը ճեղքելով,
 Արևի դէմ պսպղայ:

«Զեր քաղցր աշխատանքով,
 Թող պատրաստուի մեծ պաշար,
 Շուտ ազատ կեանք կ'վարենք,
 Մեծ է երկնից Բարերար:

«Թէ որ այժմ չ'աշխատենք,
 Կանցնի չքնաղ այս գարուն,
 Հաց չեն տալ մեզ դրացիք,
 Կը մնանք խոկ երերուն:

«Հապտ, իմ քաջ եզնուկներ,
 Յառաջացէ՛ք դուք ջանքով,
 Որ ձգէք այդ շղթաներ,
 Եւ շունչ քաշէ՛ք հանգչելով:

«Զեզ ծառայող Խայաթն եմ,
 Զեմ ուզեր ձեզ լծի տակ,
 Մնաք ու ես էլ տեսնեմ,
 Զեր տառապանքն ու տանջանք:»

— ❦ —

68
 Ս Ո Ւ Ա Կ Ի Ն

Ով դուք առաւօտնան անուշիկ հովեր,
 Խնդրանք ձեզ տալու՝ նամակ ունիմ ես,
 Շուտ հասցըէ՛ք Բագու և անցէ՛ք ծովեր,
 Այնտեղ ինձ բարեկամ՝ Ս Ո Ւ Ա ունիմ ես:

Որսորդի դէմ ազատ խոսող թռչունին,
 Ամեն ցանցից չը երկնչող թռչունին,
 Մայրենի բարբառով երգող թռչունին,
 Աչքերով տեսնելու փափագ ունիմ ես:

Վ երոյիշեալ նամակս ընթերցող լեր,
 Մասնաւոր ասութեանս դու սիրող լեր,
 Քո Խայաթն եմ, երգիդ մէջ միշտ յիշող լեր,
 Զէ՛ որ անապառ սէր, միակ ունիմ ես:

69

Խ Ռ Ո Վ Ե Ա Լ Ս Ի Ր Տ .

Ո՛վ սիրուն, բաղձանքովդ արագ հասոյ նուաղելու,
 Ո՛չ սէրդ թող տալու է և ոչ կեանքս աւաղելու,
 Մինչ ծնած օրիցս ՚ի մահ կեանքս քեզի պատանդ տուի,
 Չափոսացիր որ բոլոր կեանքս արիր հող մաղելու:

Պարտեղը սրտիս, իրաւ, պտուղ չի տալ սէրից ՚ի զատ,
 Բայց դու մանգաղ ես դառել սրտիս սէրը միշտ քաղելու,
 Որքան անարդես, ատես, յանդիմանես ու անգոսնես,
 Գիտցիր որ անհնար է սիրտս քեզանից պաղելու:

Ո՛վ Խայաթ, դու մինչև երբ սրտով բեկեալ նստիս տխուր,
 Քանի որ սիրականէդ յոյս կայ քեզի ծիծաղելու:

70

ԵՍՍՄ ՔԵԶ .

Ո՛վ երկնային ցնծում բերող ռարտեղ ես,
 Արի, հասիր, սիրտս ընտանի տաճ քեզ,
 Մանկութեան օրերից ուխտադիր եմ ես,
 Քանի չէ ծերացած, պատանի տաճ քեզ:

Մի թողուր շատանայ իմ զբաղմունքը,
 Սիրովդ հալուեց սրտիս երկիւմունքը,

Դադրեցան աչքերիս տրտեանունքը,
 Դրեցի փափագս, անուանի տաճ քեզ:

Խայաթս կախուած եմ քղանցքէդ, իրաւ,
 Քանի կենդանի եմ թող չեմ տայ բնաւ,
 Աշխարհն արա ինձի իբրև քարանձաւ,
 Միջից բազկատարած երանի տաճ քեզ:

71

Ո՛վ դուք արագահաս սուրհանդակ հովեր,
 Տարէք, սիրականիս լուր, լեզուաւ տարէք,
 Իւր սէրը դառել է ինձ անչէջ բովեր,
 Թոքերս խորոված, սիրտս սեաւ տարէք:

Մոռանալը բոլորովին ցաւ է ինձ,
 Ո՛հ, թէ մօտս լինի ու պարսաւէ ինձ,
 Չլրացած սէրից մահը լաւ է ինձ,
 Շատ բողբոքներիցս, զոհ՝ սակաւ տարէք:

Կայ արդեօք ինձ նման ուրիշ սիրահար,
 Որ նա լինի կամօք իր մահուան յօժար,
 Արդէն մեռանում եմ Խայաթս տկար,
 Ուրեմն հոգիս փափագ ու ծարաւ տարէք:

72
 Ժ Ա Մ Ա Ն Ա Կ.

Ոհ անդուծ ժամանակ, ոհ անդուծ միջոց,
 ի՞նչ պէտքէ քեզանից ազատունմ արդեօք,
 Հարկադրում ես ինձ այրուել առանց բոց,
 Յոյս կայ հարուածներէդ փարատում արդեօք:

Ամէն որ քեզանից պէտքէ կասկածէ,
 Ի՞նչ են արածներդ մի լաւ մտածէ,
 «Ահր կտան, մահը չեն տայ», ասած է,
 Քեզ ի՞նչ օգուտ որ ես նախատուիմ արդեօք:

Կարծեօք դոհ չէ քեզնից ոչ մի մարդ բնաւ,
 Խայթումս հետ նոքա կլինին դիմադրաւ,
 Անունդ ի՞նչ օգուտ, չար ես, անիրաւ,
 Քեզանից ո՞ւր պնամ գանգատում արդեօք:

«ՀԱՄԱԲԵՐՈՒԹԻՒՆԸ ԿԵԱՆՔ Է»

Ո՛վ երիտասարդ, ցաւի դիմացիր ու տար, համբերէ,
 Համբերելով կտանաս Փրկչից դեղ ու ճար, համբերէ,
 Մշտապէս երանելի Յորին օրինակ առ քեզի:
 Որ չ'լինի խեղճ հոգիդ Բեղարին աւար, համբերէ:

Անաւաճար նաւի պէս ընկղմում է անհամբերը,
 Աշխատիր որ չընկղմիս ու մնաս շողալը, համբերէ,
 Համբերող մարդու սիրտը մաքուր օթեան է Տեառն,
 Ու բերանը սրբաշէն Աստուծոյ տաճար, համբերէ:
 Կնքուած է աշխարհի անունը „ցաւ“ իսկըբանէ,
 Ուրեմն երգիչ Խայթ եղեր դու խոնարհ, համբերէ:

Ե Բ Կ Բ Ա Գ Ո Ր Ծ.

Ո՛վ աշխատասէր դու ժիր երկրագործ,
 Ոհ, ինչո՞ւ այսօր քնեցար այդքան,
 Մի թէ արժան է քեզ մնալ անդործ,
 Յիրուցան թողած արօր ու զուլթան:

Չէ՞ դու ամեն օր արեւ չ'ծաղած,
 Քոյ ժիր ուղեց հետ դաշտոնում միտսին,
 Եղներ ու դոմէշ իրար հետ չ'ծած,
 Երդում էիք միշտ վարելով գետին:

Ա՛խ, իսկ հիմա քեզ ի՞նչ է պատահել
 Վերմակի տակից դուրս չես դայ բնաւ,
 Մուլութեան նշան քեզանում չկար,
 Չը լինի անդուծ Մորիէն քեզ գտաւ:

Մինչ երբ ամայի, անմշակ մնայ,
 Այն քոյ զեղեցիկ բարերեր հողեր,

Տեա, քոյ զրացիք խումբ խումբ ամեն տեղ,
 Մտած մերկ դաշտը վարում են գետին,
 Իսկ դու, եղկեղի, դեռ կը խոժոքաս,
 Մահառիթ քունն է միայն քոյ բաժին:

Շուտ արա՛, զարթիր դու այդ խոր քնից,
 Բանի չէ անցել քոյ չքնաղ զարուհ,
 Ինչո՞ւ յետ բնինիս քոյ վարուցանից,
 Ձմռան միջոցին մնաս երերուն:

ԽԱՅԱԹ.

75

ԲԱՐԻ ԸՆԿԵՐ.

Ունէի, մէկ ժամանակ, ինձ բարի ընկեր ունէի,
 Կարծում էի թէ ձեռիս երկնայրի սուսեր ունէի,
 Թէ ընկեր աշխարհը մո՞թ, ինձի բնաւ ցաւ չէր ազդում,
 Բանի՛ որ անմարելի լուսատու լազտեր ունէի:

Խաւարեց իմ շողջողուն, պայծառ արեւը, խաւարեց,
 Հանապաղ ինձի լոյս էր, մի՞թէ ես գիշեր ունէի,
 Օրէ օր սիրտս ուրախալի-դուարթ կեանք կ'վարէր,
 Յերութեան ատօմումսին դեռ չ'հասած հեր ունէի:

Լսեցի որ չի մնայ ընկերս ինձ հետ միասին,
 Երբեմն էլ Խայաթս սղալի սրտակեր ունէի:

76

ԴԻԻԱՆԻ.

2 արութեան պատճառ բնա՛ւ դեռ չեմ եղած և չեմ ընկիր,
 Խաբերայ, կեղծ, անիրաւ դեռ չեմ եղած և չեմ ընկիր,
 Իմ պատիւս շոշափող թշնամիներ կան անպակաս,
 Մինչ նոցա արեան ծարաւ, դեռ չեմ եղած և չեմ ընկիր:

Իմ ընկերակիցների թշուառ վեճակը տեսնելով,
 Ճշմարիտ որ, առանց ցաւ դեռ չեմ եղած և չեմ ընկիր,
 Իմ արհեստի մասնաւոր արդիւնքովը միշտ ապրում եմ,
 Վաշխառու մարդոց գրաւ, դեռ չեմ եղած և չեմ ընկիր:

Ես գիտեմ մարդկութիւնը, արժէքը նոցա թանկագին,
 Խայաթս ցանցաւ կտաւ դեռ չեմ եղած և չեմ ընկիր:

77

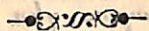
ՍԱՆՁ ԴԻՐ ԲԵՐՈՆԻԻ.

2 փ ունենար շատ լաւ էր մարդուս բերանը մշտական,
 Եւ կշիռ ու քար ընկեր խօսակցութեանը մշտական,
 Ամեն բերանից անվայել խօսք դուրս չի գար սիրտ ծակող
 Այս բանին աշխատում է ուսումնականը մշտական:

Յայտնի է զխնականը կամ տգէտը մտքով թերի,
 Յոյց կտան արեւ՝ պէս իրանց նշանը մշտական,

Յարդ չունի, անարգուած է, ով որ ամեն տեղ կ'յայտնէ
Արատը իւր ընկերին, թողած իրանը մշտական:

Այդպիսին բոլորովն շնորհք պէտքէ նոր ստանայ,
Յնհայելն միտք բերէ «աչաց գերանը» մշտական,
Նոյն չափը ինքդ ինչո՞ւ երբէք չունեցար, ո՞վ Խայաթ,
Կորցրիր շատերի պէս քոյ աստիճանը մշտական:

ՊԱՆԴՈՒԹՅՆ ՅՕՏԱՐՈՒԹԵԱՆ.

Պանդուխտը օտար աշխարհումը ո՞ւր պիտի նստի,
Ուր որ պատահի հանգչելու՝ տխուր պիտի նստի,
Որչափ որ անարգանք լսէ, իսպառ տանելու է,
Ականջները խուլ, աչքերը իսկ կուր պիտի նստի:

Ներկայ ժողովուրդը թէ նորան դառն լինին, անարգ,
Թշուառը միայն բերանը մաքուր պիտի նստի,
Թշնամի է պանդուխտին օտար հողն ու ջուրն անգամ,
Երկիւղ կրելով, իսկ ճարակտուր պիտի նստի:

Վաղձանը Խայաթուս վերոյիշեալն նման է,
Յանցանք ունեցողը երեսը մուր պիտի նստի:

ԽԻԱՏ ՊԱՏԱՆԵԿԱՑ.

Քանձ աշխատաւէր լինիս պատանի,
Անաշխատ ծոյլերի նման չ'մնաս,
Վայ կտան ծոյլերին, ոչ թէ երանի,
Լաւ լսիր խրատս, անբան չ'մնաս:

Ծոյլն անգաստանը փշով լն է միշտ,
Ինչո՞ւ, որ օիրտ չունի աշխատելու ճիշտ,
Քաջին հաց պակաս չէ, ծոյլին ցաւ ու վիշտ,
Օրինակ առ, թշուառական չ'մնաս:

Վստահ եղիր, գործիդ վրայ կանգնիր դու,
Գարնան աշխատանքդ ձմեռն հացի տու,
Թէ չի հասնիր ձեռքդ մէկ տուն շինելու,
Վրան ճարէ, անօթեան չ'մնաս:

Խայաթուս խրատն ա՛ռ, հաստատուն եղիր,
Սթափիր խոր քնից ու արթուն եղիր,
Մի խաբուիր ուրիշին, իմաստուն եղիր,
Նշանաւոր լեր, աննշան չ'մնաս:

Խ Ո Ս Տ Ո Վ Ա Ն Ա Ն Բ .

Սկզընապատճառը թշուառ վիճակիս,
 Անարգ շռայլութեան հետեանքներն են,
 Ոչ ճակատագրիս տաճ, ոչ ժամանակիս,
 եւ ոչ էլ թշնամեաց բանադրանքներն են:

Ուրեմն այն շրջանն է թողել ինձ այստեղ,
 Որի գիրկն ընկայ ես պատանի անմեղ,
 Խնչպէս թուփէ, թմրեցուց ինձ առանց դել,
 Նորանից շահերըս աղերսանքներն են:

Երբ մի աղիողորմ ձայն լսեա հեռուից,
 Երբէք մի զարմանայ, ով իմ կարեկից,
 Քոյ թշուառ Խայաթուդ սրտի խորքերից,
 Ելած հոգոցների արձագանքներն են:

Ի Մ Վ Ի Ճ Ա Կ Ը :

Սգամ իմ ողբալի վիճակի վերայ,
 Հովիւս կորցրած ոչխար եմ դառել,
 Նկատում եմ ինձի նման էլ չկայ,
 Անօթի գայլերին պաշար եմ դառել:

Էս ուր դիմեմ, երբոր չունիմ առողջ ոտ,
 Այն, կուգայ օր, որ չ'մնամ ես կարօտ,
 Դաշտերս մնացին անջուր, անարօտ,
 Բազմապարարտս հիմայ նիհար եմ դառել:

Հայցում է քեզնից, Տէր, այսքան Խայաթս,
 Որ անես շնորհացդ արժան, Խայաթս,
 Մատաղ լինի ազգին, անբան Խայաթս,
 Խելագարս կարծես հանձար եմ դառել:

„ Ե Ր Ջ Ա Ն Ի Կ Ե Ջ Ն Ե Ր . “

Վիշտ ու ցաւերից ազատ աշխարհին,
 Միայն դուք էք-«Երջանիչ եղներ»,
 Տակաւին կանգնած սուրբ ճանապարհին,
 Ձէ շեղուած երբէք ձեր ուղիղ քայլեր:

Միութեան լծի տակ մտած սիրով,
 Քաջ մշակում էք երկիրն արգաւանդ,
 Ձեր քրտանց վստտակ մեզ առատ տալով,
 Անարատ պահել էք նախնեաց աւանդ:

Ուրիշ կենդանեաց մէջ չկայ երբէք,
 Ձեր սիրոյ նման՝ սէր անբակտելի,

Նոքա նախանձ են, նոքա անարժէք,
Ունին քէն ու ոխ, կիրք անտանելի:

Իսկ եթէ նոքա համերաշխ ձեզ պէս,
Միութեան լուծը քաշէին մինչ ցարդ,
Յայնժամ չէին դայ ցաւերն ասպարէզ,
Եւ ցաւոց զերի չէր լինի մէկ մարդ:

Ինչ որ որ մեր մէջ չարամիտ մարդիք,
Երկպառակութեան որո՞մ ցանեցին,
Յայնժամ զղացինք զդաւի կարիք,
Թշնամի դարձաւ մեզ մեր զրացին:

ԽԱՅԱԹ.

83

ԱՆԿԵՂԾ ՍԷՐ.

Տեսնելու զիշեր ցորեկ սիրականիս, բաղձանք ունիմ,
Թող անարգեն ու ատեն, թէ որ ուրիշ յանցանք ունիմ,
Անդադար սպասում են տեսնելու աչքերս նրան,
Կունենամ հարիւր տարի՝ թէ մի րոպէ կեանք ունիմ:

Ես տոչորվում եմ սիրով, արի՛, սիրական ուրտեղ ես,
Շատ ժամանակ է, սիրուն, սիրոյդ մէջը տանջանք ունիմ,
Մանկութիւնից մինչ հիմա, բոլոր նպատակս սա է,
Իմ փափագս լընելու միշտ կենաց մէջ մեծ ջանք ունիմ:

Փութապէս, արի՛, հասիր, նեղեալ Խայաթուս, ով սիրուն,
Մեր սէրը հաստատելու խնդիր ու աղերսանք ունիմ:

84

ՍԻՐԱԿԱՆԱ Ի՞ՆՉ ԱՍԱԻ.

Տխուր հառաչանօք, խնդիրս, զեփիւռ,
Երբոր լսեց Երականս, ի՞նչ ասաւ,
Նա կարգաց սև ճակատաղիրս, զեփիւռ,
Կեանքս մաշող հոգեհանս, ի՞նչ ասաւ:

Քարերն անգամ լսեցին իմ բողոքս,
Լաց ու կոծս, աղաղակս, մորմոքս,
Վերաւորեալ սիրտս, լեարդս ու թոքս,
Հրով այրող գովականս, ի՞նչ ասաւ:

Չ'հասկացայ երբէք Խայաթս բնաւ,
Թէ ինչո՞ւ է արդիօք արեանս ծարաւ,
Անգութ ու ամբարիշտ, անխիղճ, անիրաւ,
Խաբէբայ, կեղծ սիրաբանս, ի՞նչ ասաւ:

85

ԲԱՂԴԻԴ ՄԻ ՅՈՒՍԱՐ.

Տղայ-տղայ բաղդիդ մի յուսոր, չի մնալ այդպէս,
Քանզի խաբուսիկ է, մարդի մօտ շուտ չի դալ այդպէս,

Ուրեմն քեզ երբեք մի կարծիլ ինքնակալ այդպէս,
Արժան չէ բաղդի հարուածներէց վշտանալ այդպէս,
Ոչ էլ երջանիկ օրերը շուտ մոռանալ այդպէս,
Ու խսպառ մտքից հանել ուրախանալ այդպէս:

Բաղդին յուսացող քեզ նման, իրաւ, տեսել ենք շատ,
Բայց վերջը մնացել է նա անշափ դառն աղքատ,
Գլխովն ուրախանալու փոխարէնը գանգատ
Անելով, այսպէս կոծում է մինչ մահը յուսահատ,
Այն բանին յուսալու չէ, քանի որ չունի արմատ,
Հիմք չունեցողը, դրէ թէ չի զօրանալ այդպէս:

Շուտ կանցանի լոյս ցորեկը և գիշերը մարդուս,
Գիտես որ յարաժամ չի վառիլ լապտերը մարդուս,
Վարդի նման շուտ թարշամում է պատկերը մարդուս,
Երբեք չի մնալ զլիւսումը թուխ մէկ հերը մարդուս,
Ձէ՛ որ սեփական չէ այն բոլոր փառքերը մարդուս,
Քանի շնորհաց արմատը պտուղ չի տալ այդպէս:

Խաւար էի ես, Սուրբ Հոգին արեւ բերեց ինձի,
Նոյնպէս չորացած ծառ էի, անձրեւ բերեց ինձի,
Եւ նրա հետ սաղարթաւէտ տերեւ բերեց ինձի,
Ու Եդիմական պարտիզից պարզեւ բերեց ինձի,
Սակայն անիրաւ բաղդը դառաւ, սև բերեց ինձի,
Ասաւ Խայաթ, արժանի է քեզ սուգ կենալ այդպէս:

Գ Ի Ի Ա Ն Ի.

Տրոմուլթիւն ուր ես դնում, խնդրեմ շուտով ինձ մօտ արի,
Քոյ կացարանդ ես եմ, դու անխառով ինձ մօտ արի,
Յնծուլթիւնը ինձ համար վայրկենական է, ճշմարիտ,
Գնում ես ուրիշ տեղեր, բայց ման գալով ինձ մօտ արի:

Ինձի հետ ծնունդ առար, երբ որ մայրս ինձի ծնաւ,
Փնտռումեմ քեզ մշտապէս, անկեղծ սիրով ինձ մօտ արի,
Աշխարհին յայտնի է որ, խաբեբայ է ցնծուլթիւնը,
Քեզ հաւատարիմ դտայ, ես մարդ գոյով, ինձ մօտ արի:

Իմ մօտս գիշերելու խրճիթ չունի բերկրուլթիւնը,
Դու մտերիմ ընկերս, դէ՛հ, փութալով ինձ մօտ արի,
Յարգանքդ ու պատիւդ ինձ պէս ճանաչող էլ չկայ,
Քոյ Խայաթն եմ Զահրիեան ազգանունով, ինձ մօտ արի:

Բ Ա Բ Ո Ւ Ն Ի.

Քաբունին նստած փոքրիկ նաւակում,
Շտապում էր շուտ հասնել անապատ,
Աջող ձեռքերից թիավարուելով,
Սեւնայ լիճը ձեռքում էր ազատ:

Ուրբան նաւակը առաջ էր սահում,
Այնքան ձկուկքը ուրախ խայտալով,
Խաղաղ ալեաց հետ, նահապետական
Դարն էին ուզում ցոյց տալ անխռով:

Բարունին հոգւով սլանում էր դէպի
Այն երանելի ժամանակները,
Որոնք բռնութեան էին անսովոր,
Անհոգ ու ազատ կանցներ օրերը:

Դեռ այդ մտքերի մէջ խորասուզուած,
Յանկարծ մի գոռոց հասաւ ականջին,
Սթափուեց շուտով, խոր 'ի քուն ննջած
Երկխի նման՝ մէջ օրօրոցին:

Դարձուց աչքերը նա դէպի երկինք,
Տեսաւ ամպերի որոտը՝ սոսկաց,
Մի կողմից քամին սուլում էր սաստիկ,
Վրդովելով այն կատաղի ալեաց:

Սարերի նման ալիք անհամար,
Բարձրանում, ուռչում, տրաքվում ուժգին,
Անդօր նաւակին սպառնում էին,
Խորտակել շուտով, խփել ավերին:

Դեռ շատ չէր անցել դադարած լճի
Մակերևոյթի վերայ լողում էր
Դատարկ նաւակը, առանց ըաբունի,
Առանց ղեկավար առել էր երեւի:

ԽԱՅԱԹ.

88

ԺԱՄԱՆԱԿԻՆ ՅԱՐՄԱՐԻ:

Փոխուել է դարը, պարոն, դարին համեմատիր դերդ,
Դիմակով միշտ ման արի, չլինի ցոյց տաս պատկերդ,
Զգուշացիր, թշնամիք նախանձելով քեզ պատուհաս
Մի գուցէ յանկարծ բերեն, մարեն լուսաւու լապտերդ:

Երբ մի փոքր փորձանքով ընկնես անիրաւ աշխարհում,
Իմացիր, քեզ չե օգնէ մտերիմ կարծած ընկերդ,
Ընկածին կը հարուածեն ամեն կողմից, գիտցած եղիր,
Ձեն ուղիլ տեսնել բնաւ, թէկուզ միայն լոկ ստուերդ:

Պարզախօսը, քաջ զիտես, պատիւ չունի երգիչ Խայաթ,
Սրբազան պարտք հաշուելով խօսար, չտարաւ համբերդ:

89

ՓՈՂԱՏԷՐՆ ՈՒ ՊԱՐՏԱՊԱՆԸ.

Փողատէրը ու պարտապանը յանկարծ,
Դէմ առ դէմ ելնելով այսպէս խօսեցան.
Պարտապանն ասում էր, լե՛ր օգնող Աստուած,
Ունեցած զաղտնիքս աշխարհք իմացան:

Փողատէրն ասում է, քեզ տուել եմ փող,
Ինչո՞ւ այժմ մնամ իբրեւ սրտադող,
Ոչ ես կողոպտող եմ, ոչ աւազակ-զող,
Այսքան համբերանքը քեզ չէ՞ բաւական:

Պարտապանն ասում է մի քիչ համբերէ,
Հիմա չունիմ ատեն փող տալու, ներէ,
Կամ քիչ քիչ, երբ ժամանակս բերէ,
Ես կատարեալ մարդ եմ եւ ոչ թէ զաւան:

Փողատէրն ասում է զանեւու դատիր,
Եւ պարտքերդ տալով անուն հաստատիր,
Ունեցածդ ծախէ պարտքից ազատիր,
Որ չ' մնաս ինձի դու միշտ պարտական:

Պարտապանն ասում է, քեզ չեմ հակառակ,
Բայց խնայէ, ինձ մի անի խայտառակ,
Գործդ խելօք բռնէ, որ չ'ընինք առակ,
Եթէ ոչ կը կարդան վա՛յ միաբերան:

Փողատէրն ասում է խեղճ էիր, մոլոր,
Աղաչելով առար օսկիքս բոլոր,
Չեմ խօսիր անունդ ամեն տեղ ստոր,
Դեռ խաբէ ինձ պէս մի քանի իշխան:

Պարտապանն ասում է, լաւ տուիր խրատ,
Բայց սուտ խօսքը չունի հաստատուն արմատ,
Ստախօսին էլ ո՞վ կընծայէ հաւատ,
Որ բարիք անելով, լինի օղնակուն:

Փողատէրն ասում է, նախ զիտեն քեզի,
Որչափ դովտասները չեն լսեր մեզի,
Ընդունէ կերպարանք խոնարհի-հեզի,
Դեռ բանդը չ'մտած տուր ինձ պա-
տասխան:

Պարտապանն ասում է, հէ՛ր զնամ եմ, ո՞ւր,
Թէ կուզես անարդէ, թէկուզ պատիժ տուր,
Բայց խնդրում եմ ինձ չ'անպատուես դու իզուր,
Որովհետեւ չեմ ես այնքան անպիտան:

Փողատէրն ասում է, իսպառ ձեռք քաշեմ,
Թէ վրէ՛ն մի երկու դաւաթ ջուր խմեմ,
Լաւը վատից չ'գիտեմ ինչպէս ջոկեմ,
Քաղցր լեզուն է ինձ խաբող մշտական:

Պարտապանն ասում է, կամիմ քեզ յայանել,
Մի քիչ ժամանակ տուր ու ձեռ մի քաշել,
Տոկոսն առար գլուխ փողիցն առաւել,
Մի քիչ էլ համբերէ, այ մարդ բանական:

Փողատէրն ասում է, չեմ տար ժամանակ,
Ամեն մարդի մօտ քեզ կանեմ խայտառակ,
Դատիր երաշխաւոր, կամ թէ տուր մուրհակ,
Մինչեւ երբ չունենան ստերդ վաղձան:

Պարտապանն ասում է, մի թէ չ'գիտեմ,
Որ աղքատին ոչ որ չի տալիս երես,
Երաշխաւոր չունիմ, պարտատէրդ եմ ես,
Կաշխատեմ վճարել մինչ օրս մահուան:

Փողատէրն ասում է, կ'քաշես ֆլաս,
Որովհետեւ ոչ կ'ուրանաս, ոչ կ'տաս,
Թէ որ այդպէս անես միշտ կ'ստորանաս,
Զի դառնայ անիւք խաբեբայութեան:

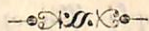
Պարտապանն ասում է, շատ ֆլաս արի,
Դու ել ինձ մի խփի ապառաժ քարի,
Թէ որ սրտիս խորհուրդները կատարի,
Իսկոյն պարտքս կ'տամ, չեմ չար ու դաժան:

Փողատէրն ասում է, կանեմ անպատիւ,
Ըստորում չես տալիս ինձ ոչ մի հաշիւ,
Մանաւանդ վարվում ես դու խիստ անադինիւ,
Համարեա թէ զրիւր ինձ մութ գերեզման:

Պարտապանն ասում է, լաւ է որ չափեմ,
Եւ հեղեղի նման ես արիւն թափեմ,
Քան թէ բարերարիս մշտապէս խաբեմ,
Վիզը ծռու թողնելով իբր կիսակենդան...

Առաւօտ էր երբ հանդիպան մէկ մէկու,
Սկսեցին անեւ այսչափ առարկու,
Տեսան գիշեր դառաւ, տեղերն է հեռու,
Վերջ տուին խօսքերին, իրարուց զատուան:

Ամեն մարդու պարտքից փրկող Փրկիչը,
Յաւերի քնընող ու փարատիչը,
Խայթի երգիչիս իսկ Արարիչը,
Թող ամենին պահէ անփորձ, անստան:

90

Հ Ա Յ Ր Ե Ն Ի Ք Ս.

Քաղցր է միշտ ամեն բանից, նախ՝ ինձ համար հայրենիքս,
Ամեն բանից բարձր պէտք է դասեմ տկար հայրենիքս,
Սուրբ սրտով ընդունում եմ իբրեւ տաճար հայրենիքս,
Ես նորանն եմ, նա իմըս, չէ ինձ օտար հայրենիքս,
Իմ ծնողքս կսպասեն ինձ անդադար հայրենիքս, ¹⁾
Փութալով ելնեմ երթամ ըղձակատար հայրենիքս: ²⁾

Իմ հակառակորդները խելէ կամին իմ հայրական
Կայքերը, կալուածները ժառանգելու անգուղական,
Ես թափառում եմ օտար աշխարհներում աստանդական,
Կարծելով թէ տէր չկայ՝ ձեռք պարզելով ամբարտաւան:

Հայրենասէր սրտերը ամեն անգամ մորմոքում են,
Շոյլին ու անտարբերին նախատում են, անարգում են,
Նախատալից խօսքերով, Խայթի, ցաւդ նորոգում են,
Չես զիտեր, ինչո՞ւ համար ոմանք քեզի զըպարտում են:

91

ՆԵՐԿԱՅԻՍ ԸՆՏԱՆԵԿԱՆ ԿՐԹՈՒԹԻՒՆԸ.

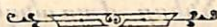
Քանելով իմացայ այժմեան ուսումը,
Սովորական բաները ձիրք է դառել,
Ինչպէս որ անհայտ էր մեր հայրերի համար,
Ինչպէս որ անհայտ էր մեր հայրերի համար:

1), 2). Ամենայն տանց վերջում կրկնէ չեղեալ տողերը:

Փոխանակ բարութեան, վատ հատուցումը,
Այժմ մեր մէջ կանոն ու զիրք է դառել:

Չկայ մեզ առ բարին, խրատող չկայ,
Վատ սէրը անարգող ու ատող չկայ,
Քննութեան ստի զնող ու դատող չկայ,
Վարքերս մեղանում մի զիրք է դառել:

Խայթած մանկութիւնից խիզախ մեծացայ,
Ուսման յարգը չ'զիտնալով՝ մոռացայ,
Ախ, սրտիս պարտէզը էլ պտուղ չե տայ,
Միայն հայհոյանքները միրգ է դառել:

92

ՆՈՒԷՐ ԻՄ ՀԱՄԱՔԱՂԱՔԱՅԻ ԲՈՂՈՐ ԱՐՀԵՏԱԽՈՐՆԵՐԻՆ.

Սժառել է ձեզ երկինքը,
Շնորհալի ժիր վարպետներ,
Ձիրք ու շնորհ ձեզ տալով,
Օրհնել է նա ձեր զործեր:

Ձեր շնորհալի պտղունցէն,
Ձանազան իրեզններ,
Ընտիր ու նուրբ ճաշակով,
Լոյս կ'տեսնեն պատուաբեր:

Այո՛, ձեր հասուն զլխից
Ծնած մտքերը բոլոր,
Մեր ապագայ սերունդին,
Կեանք պիտի տայ նորանոր:

«Լ. ...» տիտղոս դարին,
Արդար է որ տրուեցաւ,
Բայց դուք, խեղճեր, ապահով
Կեանք չ' վարեցիք բնաւ:

Երկար ու ձիգ տարիներ,
Մտածելով, աքնելով,
Աշխատում էք մի նոր գիւտ,
Աշխարհ բերել տանջուելով:

Երբ ձեր ընտիր ձեռագործ,
Վաճառ հանն-հրապարակ,
Չնչին զնով ձեռքէ ձեռք,
Խլել կամին, իմ հոգեակք:

Ափսոս, մեր մէջ դեռ չկայ,
Ձեզի նման վարպետի,
Գործերը զնահատող-
Վարձատրող լիուլի:

Կուգայ այնպէս ժամանակ,
Ինչպէս թռչունն վանդակից,
Կը թռչիք անվերադարձ,
Հրաժարուելով աշխարհից:

Յայնժամ ձեզ շատ կը պտրեն,
 Բայց ուշ, աւա՛ղ, չեն դանի,
 Լոկ անուաներդ պիտ յիշեն,
 Մէկ բերան տան «ողորմի»:

Յարգելի քաղաքացիք-

Իշխան, աղքատ միասին,
 Այն հանդերձեալ կեանքումը,
 Պիտ յարգեն լաւ վարպետին:

Դու ել Խայաթի երգիչ,
 Վարպետների կարգումն ես,
 Բայց զխտեցածիդ չափով,
 Լաւ վարպետին յարգում չես:

Յ ա ռ ե յ ո ռ ա ծ.

93

Դ Ի Ի Ա Ն Ի.

Մարդկային հոգին թռաւ մեր աշխարհէն, ո՛հ, ո՛ւր գնաց,
 Լոկ անուն թողեց գրաւ, մեր աշխարհէն, ո՛հ, ո՛ւր գնաց,
 Մարդկային Թիպար կրող էակները, երբ մարդ էին,
 Խնչո՛ւ թոյլ տուին բնաւ, մեր աշխարհէն, ո՛հ, ո՛ւր գնաց:

Խաբեբայ, խարդախները կարծես նորան առիթ տուին—
 Խոյս տալու, մերկ-անհալաւ, մեր աշխարհէն, ո՛հ, ո՛ւր գնաց,
 Յարգ ու պատիւը նորա, երբէք չիմացանք, լաւ գիտեմ,
 Անտեղի չը խռովաւ, մեր աշխարհէն, ո՛հ, ո՛ւր գնաց:

Պաշտելի ուսումը երբ, միջնորդէ մեր կողմից նորան,
 Յետ գալու յոյս կայ, իրաւ, մեր աշխարհէն, ո՛հ, ո՛ւր գնաց,
 Ո՛վ Խայաթ, շատ կան խելօք մարդիք, գնա՛, հարցուր նրանց,
 Մանուկը ուսման ծարաւ, մեր աշխարհէն, ո՛հ, ո՛ւր գնաց:

Յ Ո Ւ Շ Կ Ա Պ Ա Ր Ի Կ .

Է չես կարող մեզ խաբել,
 Խաբեբայ Յուշկապարիկ,
 Եւ ոչ ոք չի գրաւվի,
 Որքան երգես դու քաղցրիկ:

Որովհետեւ աշխարհը,
 Քեզ ձանաչեց, անպիտան,
 Եւ քո բոլոր գաղտնիքը,
 Մարդկանց առջև մերկացան:

Մարդկանցով բեռնաւորուած,
 Անթիւ նուեր չքացան,
 Քոյ գրաւիչ ձայնն է միշտ,
 Եղել առիթ կործանման:

Մենք հիմայ ենք հասկացել,
 Քոյ բոլոր չար նպատակ,
 Քաղցր և անուշ երգերով
 Կամիս ձգել մեզ ծուղակ:

Ո՛հ, անիրաւ, անխնամ,
 Մի՛թէ դուք չիք քեզանում,
 Անմեղ մարդկանց արիւնը,
 Մծել կամիս Ովկիանում:

Դե՛հ, հեռացիր ու կորի,
 Տար քոյ հեռ այդ փորձանքը,
 Դու մեզ դցել չես կարող,
 Քարիբդէի յորձանքը:

ԽԱՅԱԹ.

Թ Ի Թ Ե Ռ .

Ի նէն է քեզ շայնում, մի ասա՛ ինձի,
 Դառել ես կրակին սիրահար, թի՛թեռ,
 Կրակի հետ սէր վայելել չի լինի,
 Նա չ'գիտէ գգուել, խելագար թի՛թեռ:

Անդադար շրջում ես և ուրախանում,
 Քոյ ցեղի այրուիլը չես մտաբերում,
 Քեզ էլ չի խնայէ, մի ականթարթում
 Կը շինէ շատերին հաւասար, թի՛թեռ:

Նորա գիրիկը հանգստութիւն կարծելով,
 Անձնուէրդ զգուիլ կամիս վառ սիրով,
 Երբ մտենաս՝ կը գլորուիս այրուելով,
 Հուսի յետոյ կը տանջուիս չարաչար, թի՛թեռ:

Խայաթս այսքանը տալով օրինակ,
 Որ անդուժ կրակին չ'գառնաս ձարակ,

Ազատ կեանք կ'վարես մի առժամանակ,
Առանց մի փորձանաց, ապիկար թիթեռ:

96

Խ Ր Ա Ն Ո Յ Ս:

Լիաճանճար նաւաւար,
Յառաջ խաղայ աներկիւղ,
ձեղքիւր կուրծքը այս ծովի,
Որ տեղ հասնիս դու կանուխ:

Մըրիկներից գոյացած,
Ալեաց սարեր անհամար,
Քեզ մնասել չեն կարող,
Դու չես անփորձ ղեկավար:

Ովկանուժ առաջին
Անդամը չէ մանկիւղ,
Միթէ մենք այն մոռացանք—
Ծովէ ի ծով թռչելու:

Թող յարձակուին քեզ վերայ,
Տարերք բոլոր կատաղած,
Թող սպառնան խորտակել,
Անդոր նաւդ լերկացած:

Բայց դու ձեռքումդ ունեցիր,
Հողմնացոյցդ անսխալ,
Գնացքդ ուղղէ օր առաջ,
Հասնել տփն այն հիւրընկալ:

Ուր կ' բացուի քոյ առջև,
Նրջանիութեան հրապարակ,
Եւ ուր կրնայ կատարուիլ,
Քո սուրբ վերջին նպատակ:
ԽԱՅԱԹ.

97

Ա Ր Հ Ե Ս Տ.

Վայ արդեօք աշխարհում մի ջոկ առարկայ,
Որ լինի քեզանից անուշիկ, արհեստ,
Որոնք քեզ ծանօթ չեն և չեն ենթակայ—
Քոյ տուած օգուտիդ՝ են ուամիկ, արհեստ:

Բացառութիւն կաղմող բաներ կան թէև,
Բայց նոքա կանուանին երկնային պարգև,
Վստահ եմ կ'մնաս ընդ միշտ յարատև,
Օրհնուի ծնունդդ, գեղեցիկ արհեստ:

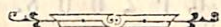
Քանի որ աշխարհս ունի գոյութիւն,
Քոյ մէջ մարդ կ'գտնի միսիթարութիւն,

Քեզանով կ'ցնծայ համայն մարդկութիւն,
Ո՛վ իմ անզու գական, սիրունիկ արհեստ:

Մի և նոյն է քեզ, թէ ձմեռ, թէ զարուն,
Կան ճիւղքերդ ծայրէ 'իծայր դալարուն,
Փայլուն տերեւներդ կանաչ, սօսաւիւն,
Աճում ես օրէ օր զերդ ծաղիկ, արհեստ:

Դեռ ի՞նչ գաղտնիքներ կան պահուած քեզանում,
Որ մենք մինչև անդամ չենք էլ երազում,
Նրանի տեսնէի քսաներորդ դարում,
Քեզ ծրլած ու ծաղկած, եմ գողտրիկ արհեստ:

Խ Ա Յ Ա Թ.

ՓՈՂԻ ՀԻԻԱՆԴԻ

Նաչէն, անշուք մի տան անկիւնում,
Աննախանձելի անկողնում պարկած,
Տքում էր միայն, մի մարդ յաղթանդամ,
Առանց խօսալու, աչքերը փակած:

Իսկ ողորմելի կինը բարձի մօտ,
Ի լիսակոր նստած, թէ զօր, թէ գիշեր,
Աննկատելի կերպով թափում էր,
Տխուր աչքերից արտասոււայ շիթեր:

Մի օր ժողովուան բարեկամներ շատ,
Տեսան հիւանդին սաստիկ նեղացած,
Խորհուրդ արին որ բժիշկ հրաւիրեն,
Եւ իսկոյն բերին մի բժիշկ փորձուած:

Բժիշկը բռնեց նորա աջ բազկից,
Ձարկերակներից ոչինչ չիմացաւ,
Ձանաղան փորձեր անելուց յետոյ,
Հիւանդութեան հետք երբէք չ'գտաւ:

Այդ տարօրինակ հիւանդութիւնը,
Շուարեցուց խելճ՝ փորձուած բժշկին,
Մի քանի բույէ լուռ ու մունջ նստած,
Հանդարտ նայում էր հիւանդի դէմքին:

Երկար մտածեց նա ձեռն 'ի ճակատ,
Եւ ապա դարձաւ բարեկամներին,
Հարցուց հիւանդի կեանքը մի առ մի,
Կարծես իմացաւ գաղտնիքը ներքին:

Եւ բացականչեց քմծիծաղ դէմքով,
Մի գուցէ սրա գրպանն է ցաւում,
Իսկոյն նա հանեց մի քանի ոսկի,
Դրեց հիւանդի դողդոջուն ափում:
Հիւանդը յանկարծ աչքերը բացեց,
Մի ակնթարթում տեղից վեր թռաւ,
Ձմայլած մնացին այցելուք բոլոր,
Նրբ տեսան հիւանդն յարութիւն առաւ:

Խ Ա Յ Ա Թ.

99

ԲՈՂՈՔ ԱՌՈՒՄՆԵՐ:

Ուստի ես չ'սօսե՞լ, և տանջուե՞լ ծածուկ,
 Թէ՛ դրուած է վրադ լռութեան կնիք,
 Ո՛վ դու չնաշխարհիկ, իմ երկրորդ Հերմէս,
 Վէրք մի՛ դներ հողւոյս, սրտիս քնքուշիկ:

Երանի թէ լինէր կուրծքդ թափանցիկ,
 եւ ընկնէր սրտիդ մէջ շողքը արեգին,
 ես ծպտեալ մտնէի սրտիդ խորքերում,
 Մի լաւ լրտեսէի գաղանիքդ առանձին:

Շողիացած խառնուէի օդերին,
 Առաւօտեան հովերի հետ մեղմօրէն,
 Գուրդուրալով փարէի քոյ ծակատը,
 Արտասուքս վրադ թափէր ուղիւօրէն:

Բայց զիցուհի, միշտ դու անհոգ, անտարբեր
 Աջօք, ինչո՞ւ դէպ ինձ վերայ կը նայես,
 ես իմ հոգին քեզանից չեմ խնայում,
 Դու քոյ սէրդ է՞ր ինձնից կ'իմայե՞ս:

Ո՞ր աստիճան դրաւել է քեզ թշնամին,
 Որ երեսո նայել անգամ չ'կամիս,
 Թէ՛ և, գիտեմ, պէտքէ զղջաս վաղ թէ ուշ,
 Ափսոս, որ ինձ անշնչացած կը դռնես:

Ո՛հ, ժամանակ, դնա՛, հեռքդ չերևի,
 Տար քոյ հետը ոսկներին անխնամ,
 Որոնք երկու սիրող սրտեր միմեանցից
 Բաժանելով՝ կուրախանան յարածամ:

ԽԱՅԱԹ.

Վ Ե Ր Զ:

Պատմութեան մասին լինելով
 իմացաւ իմացաւ իմացաւ
 իմացաւ իմացաւ իմացաւ
 իմացաւ իմացաւ իմացաւ

9.00004

9.00004

Յ Ա Ն Կ.

Ա՛խ, երանի թոթով լեղուս արձակուէր.	1
Ա՛խ, քեզանից արդեօք ո՛ւմ գնամ դանդաւ	2
Ա՛խ, երբ պէտքէ երևաս .	3
Ա՛խ, մի վայրկեան դեռ չելաւ .	4
Ամեն մարդ ջանք է անում .	—
Անկիրթ և անուսում. անզգայ մարդը .	5
Աշխատողը կեանք կ' վարէ աշխարհին.	6
Աչացս լոյս, առ ծառայիդ նամակը .	8
Արարքդ դեռ արած չեն ինձ .	9
Արի, ո՛ւր ես, արի, ո՛վ իմ սիրելի .	10
Արի իմ անուշիկ ու աննման.	—
Արի, հոգւոյս չափ սիրելի ուսում.	11
Ախուրեան գետի պղտոր, արիւնոտ .	12
Բարեկենդան եկաւ, խեղճ մարդն ի՞նչ անէ .	14
Բացուիր լուսին դու զերբնական .	—
Բաւական է, զղջա՛ ո՛վ ընկերատեսց.	16
Բռնութեան սուր ճանկերը .	17
Գարունը էհաս պարտէզն իմ.	18
Դեղեցիկների մէջ նմանդ արդեօք .	19
Դատողութեանդ բնաւ չեմ հակառակ,	—
Դէհ, շուտ արա ու վեր կացիր,	21
Դու բազմաչարչար խեղճ արհեստաւոր .	—
Դու մինչև երբ այսպէս սաստիկ .	23
Ե՛կ, ե՛կ, իմ անուշիկ սիրականս .	—
Երանի տեսնէի ես ընդհանրապէս .	25

Երբ ճեմելով դէպ ինձ կուգայ նազելես . . .	25
Ջեփիւռ, թէ հայրենիքս գնալու լինիս . . .	26
Ջեփիւռ, այս նամակը տար սիրելեանիս . . .	27
Է՛ր այդ-քան ով անիրաւ . . .	—
Ընտանեկան ծանր լուծը օրէ օր . . .	28
Թողած իմ ծնողք, թողած ազգականք . . .	30
Ժպտաւ դէմքից իսպառ վերացած . . .	32
Իմ դեղեցիկ, իմ աննման իսկուհի . . .	33
Իմ ձախորդ օրերից հալածուած ընկեր . . .	34
Ինն ամիս անցուցիր, դարուն ձեռք բերիր . . .	35
Ի՞նչպէս չ'լամ և չը սղամ, չը ողբամ . . .	36
Ինչո՞ւ այդպէս արագ արագ անցնում էք . . .	37
Ինչո՞ւ ստիպուած, պարոն, ամեն բանի . . .	—
Լիրբ հարուստներից լաւ են . . .	38
Խեղճ հայ ազգդ ում յանձնեցիր . . .	39
Խնդիրս առ իմ նազելի . . .	42
Խնդրում եմ, ո՞վ իմ ամենաազնիւ սիրական . . .	—
Խնդրում եմ յայտնի տրա . . .	43
Ծաղկիր դու շուշան, ցանկալի դարունն . . .	44
Վայճերիցս փախչում է անշէջ կրակ տեսնողը . . .	45
Հայրենեաց կարօտով տոչորուող սիրտս . . .	46
Հանապաղ երջանիկ, թարմ, նորաբողբոջ . . .	—
Հաճանջ արեգին դեռ չէր երևում . . .	47
Մի լինիր իմ սիրելի, դու ինքնահաւան . . .	48
Մի ժամանակ թեթեւ, առանց աղմուկի . . .	50
Մէկ օրս մէկ տարի է դառել ինձի . . .	51
Մի՛ լաց լինիր, սիրուն որդեակ . . .	—

Մինչ երբ չը փորձուիս, միամիտ սիրտս . . .	53
Մինչ երբ իմ անուշիկ սիրական . . .	54
Մինչ երբ իմ նազելես, դու աղաչանս չ'լսես . . .	55
Մինչևի երբ այսպէս ննջած մնաս . . .	57
Յուսաբեկ, տխուր նստած միայնակ . . .	—
Նաղելիս իմ սենեակս, ո՛հ, ուշ եկաւ . . .	58
Նաղելիս բաց է արել սեռա շղարշտպատ . . .	59
Շարունակ ծծելով արիւնը մարդոց . . .	60
Շքեզ, շէկ մազերդ սիրուն օրհորդ . . .	61
Ո՛հ, ի՞նչ անդթութիւն բնականից դուրս . . .	62
Ո՛հ, դինի-գինի, անիրաւ գինի . . .	—
Ո՛հ, իմ առողջ անձիս օտարք . . .	64
Ո՛հ, լալագին ինձ թողեց ազնիւ սիրականս . . .	—
Ո՛հ, ինչպէս սիրող մշտական . . .	65
Ո՛հ, ինչ շուտ անցար գեղեցիկ դարուն . . .	66
Ով՞ դուք առաւօտեան անուշիկ . . .	69
Ով՞ սիրուն, բաղձանքովդ . . .	70
Ով՞ երկնային ցնծում բերող . . .	—
Ով՞ դուք արագահաս սուրհանդակ . . .	71
Ո՛հ, անդուծ ժամանակ . . .	72
Ով՞ երկտասարդ, ցաւի դիմացիր . . .	—
Ով՞ աշխատասէր դու ժիր երկրագործ . . .	73
Ունէի մէկ ժամանակ, ինձ բարի ընկեր ունէի . . .	74
Չարութեան պատճառ բնաւ դեռ չեմ եղած . . .	75
Չափ ունենար շատ լաւ էր . . .	—
Պանդուխտը օտար աշխարհում . . .	76
Չանա՛ աշխատասէր լինիս պատանի . . .	77

Սկզբնապատճառը թշուառ վիճակիս	78
Սգամ իմ ողբալի վիճակի վերայ	—
Վիշտ ու ցաւերից ազատ աշխարհին	79
Տեսնելու գիշեր ցորեկ	80
Տխուր հառաչանօք խնդիրս, զեփիւռ	81
Տղայ, տղայ բաղդիդ մի յուսար	—
Տրտմութիւն ուր ես գնում	83
Բաբունին նստած փոքրիկ նաւակում	—
Փոխուել է դարը, պարոն	85
Փողատէրը ու պարտապանը յանկարծ	—
Քաղցր է միշտ ամեն բանից	89
Քննելով իմացայ այժմեան ուսումը,	—
Օժտել է ձեզ երկինքը,	90
	
Մարդկային հոգին թռաւ մեր աշխարհէն	93
Էլ չես կարող մեզ խաբել	94
Ի՞նչն է քեզ շլացնում, մի աստ ինձի	95
Լիաճանձար նաւավար	96
Կայ արդեօք աշխարհում մի ջոկ առարկայ	97
Հնաշէն, անշուք մի տան անկիւնում	98
Ուխտել ես չ' իստե՞լ	100

ՎՐԻՊԱԿՆԵՐ.

Ս ի ա լ է	Ուղիղ	Երես.	Տող.
Ճմամարտուէր	Ճմարտուէր	I	13
Ներայանում	Ներկայանում	II	11
կատարուիլ	կատարուել	20	19
դաստիրակ	դաստիրակ	21	2
քնկած	կնքած	26	10
ղեկութեան	ղեկութեան	30	12
Հրեշտակրօն	Հրեշտակալրօն	39	6
հնչինն	հնչունն	44	8
ԽՐԱԽՈՅՍ	ԽՐԱԽՈՅՍ	96	3
Հողմնացոյց	Կողմնացոյց	97	2
և՛	ի՛մ	98	10

ԱՆՁԱՅՆ ԿԻՐԱՌԻ

ՅԱՐԳԵԼԻ ԲԱԺԱՆՈՐԻՍՅԱՆՈՒԱՆՅՈՒՑԱԿԸ

ԱՂԵՔԱՆԴՐԱՊՈԼ.

Ամառուների Գաղիկ.

Ազուլեանց Մկրտիչ.

Ազուլեանց Սեդրակ.

Անտոնեանց Անտոն.

Ասլանեանց Սրապիոն.

Աւետիսեանց Կարապետ.

Աղաբէկեանց Համազասպ.

Ախասխալեանց Աւետիս.

Ամիրխանեանց Մկրտիչ.

Արշակունի Ալեքսան.

Աբէլեանց Աւետիք.

Առնաւուտեանց Ստեփան.

Բարսեղեանց Աբրահամ.

Բաղդոնեանց Խաչատուր.

Գրիգորեանց Մարտիրոս.

Դուրկարեանց Մկրտիչ.

Եկանեանց Նիկողայ.

Ջարդարեանց Յարութիւն.

Ջատիկեանց Միքայէլ.

Ջահրիեանց Մկրտիչ.

Ջահրիեանց Արտավազդ.

Ջահրիեանց Արմենակ.

Թորմաճեանց Վարոս.

Թովկեանց Յովհաննէս.

1

—

—

—

—

—

—

—

—

—

—

—

—

—

—

—

—

—

2

1

—

—

—

—

Թէմրադեանց Միացական.	3
Թորոսեանց Մարտիրոս .	1
Թէմուրեանց Եկոռ.	—
Խրիստեանց Յակովբ. *)	—
Խուժարեանց Աղարէկ .	—
Խաչատրեանց Խաչատուր .	—
Խաչատրեանց Մահտեսի-Արշակ .	—
Կրիստեանց Յակովբ.	—
Կրիստեանց Արսէն .	—
Հեքիմեանց Թադէոս .	—
Ղարիպեանց Արտաշէս.	—
Ղոլթուղեանց Համբարձում.	—
Ղանթարճեանց Ստեփան .	—
Ղարիբեանց Մկրտիչ .	—
Մարտիրոսեան Յարութիւն.	—
Մելքոնեանց Խաչատուր.	—
Մանուկեանց Յակովբ.	—
Մարտիրեանց Կարապետ .	—
Մախմուրեանց Գրիգոր .	—
Մոծակեանց Սարգիս .	—
Մոծակեանց Յարութիւն .	—
Մտղեանց Մկրտիչ .	—
Մխիթարեանց Գէորգ .	—
Յովակիմեանց Կարապետ .	—
Նալբանդեանց Մկրտիչ .	—
Նազարեանց Աղէքսանդր .	—
Չարխեանց Գէորգ.	—

*) Նուէր Մկրտիչ Ազուլեանցից:

Չիլինգարեանց Արշակ.	1
Պահլաուունի Յովակիմ.	—
Պողոսեանց Մահտեսի-Յակովբ.	—
Սարգսեանց Յովհաննէս .	—
Սալգսեանց Միքայէլ .	—
Վարպետեանց Եղիշէ .	—
Վարդանեանց Սիմէօն .	—
Տէր-Կարապետեանց Յովհաննէս.	—
Տէր-Մելքիսեդեկեանց Մելքոն .	—
Տապողեանց Երուանդ .	—
Տարաղեանց Արտաշէս .	—
Տարաղեանց Երուանդ .	—
Փեշտամաճեանց Մկրտիչ .	—
Քիւրքեանց Հաճիպապ .	—
Քուփալեանց Աղէքսանդր .	—
Քուփալեանց Միքայէլ .	—
Քրտեանց Յովհաննէս .	—

Ա. Խ. Ա. Լ. Յ. Խ. Ա.

Անիսոնեան Յովակիմ .	4
Անիսոնեան Ղազարոս .	1
Ալլոսեանց Աւետիս .	—
Ատոյեանց Գրիգոր .	—
Առվանեան Մկրտիչ .	—
Աբէլեան Սեդրաք .	—
Աւետիսեան Սիմէօն .	—
Բաբէլեան Ստեփան .	—
Բարսեղեանց Յակովբ.	—

Գասպարեան Կարապետ.	1
Գասպարեանց Ննովք	—
Եղանեանց Յարութիւն.	—
Եղիշով Յովհաննէս.	—
Զուռնաճեանց Ղազարոս	—
Էհրամճեանց Գէորգ	—
Թամբաշեան Մկրտիչ. *)	—
Խոջայեանց Համազասպ.	—
Կարապետեանց Յակովբ	—
Կարապետեանց Յովհաննէս (զուռնաճի)	—
Կիրակոսեանց Վաղարշակ	—
Ղալթախչեանց Ստեփան	—
Մառանճեան Արշակ.	—
Մարքուպճեան Գրիգոր.	—
Միսնեան Խաչատուր.	—
Մեղիքով Կարապետ.	—
Մոզողեան Մարտիրոս.	—
Մոզողեան Յարութիւն.	—
Յովհաննէսեան Գէորգ.	—
Շիրինեանց Մկրտիչ.	—
Չեչմաճեան Գրիգոր.	—
Չախալեան Լեւոն	—
Չաճեան Սարգիս	—
Պախալարշեանց Համազասպ.	—
Չաւախեանց Գրիգոր.	—
Սուճեան Յակովբ	—
Քուփալեան Ստեփան	—

*) Նուէր Հեղինակից.

Յօլոսով Յովհաննէս.	1
--------------------	---

Ղ Ա Ր Ս.

Ալահիկերեանց Յովհաննէս.	1
Ազնաուրեան Արմենակ	—
Աղինցեանց Սողոմոն.	—
Պիւքիւճեանց Սարգիս.	—
Բոստանճեանց Արշակ.	—
Գորոյեանց Հայկ.	—
Դոմինիկեանց Պօղոս *)	—
Զաքարեանց Տիգրան	—
Թեանեանց Ալէքսանդր	—
Խուզիկով Սարգիս.	—
Կարապետեան Գէորգ	—
Կարապետեան Խաչատուր	—
Կարապետեան Ալէքսան	—
Մարգարեանց Յակովբ	—
Մկրտումեանց Դրաստամատ	—
Մանուկեանց Աբրահամ.	—
Մինասեանց Յովսէփ.	—
Մատինեանց Յարութիւն	—
Մկրտչեանց Գարեգին.	—
Մահտեսի-Յովսէփով Աղաբէկ.	—
Շամկեցով Սրապիոն.	—
Շաքարեանց Սիմէոն.	—
Ուղտիկով Յարութիւն.	—
Չիլենդարեանց Յարութիւն	—

*) Նուէր Մնացական Թէմրաղեանցից.

Ոսկանեանց Դրիգոր.	.	.	.	.	1
Պետրոսով Աղանիկ.	.	.	.	.	—
Պաղտատարով Բողանդ.	.	.	.	.	—
Պետրոսեանց Յիմէօն.	.	.	.	.	—
Պատրմաճեանց Առաքէլ.	.	.	.	.	—
Ջառայեանց Պողոս .	.	.	.	.	—
Սարգսբեանց Կարապետ .	.	.	.	.	—
Սուրէնեանց Շմաւոն .	.	.	.	.	—
Սաֆարով Աւետիս Աղա .	.	.	.	.	—
Ստամբուլեանց Կարապետ .	.	.	.	.	—
Սէյլանեանց Նղիշէ.	.	.	.	.	—
Վարդանով Յարութիւն Օտապաշեանց .	.	.	.	.	—
Փալանջով Սրտաշէս .	.	.	.	.	—
Քիւրքչեան Խաչատուր*) .	.	.	.	.	—
Քելքմեով Խաչատուր .	.	.	.	.	—
Օհանջանեանց Մանուէլ .	.	.	.	.	2

ՂՐՄՁԼՈՒ.

Ղաղարեան Արշակ.	.	.	.	.	1
-----------------	---	---	---	---	---

*) Նուէր Միացական Ռէմբադեանցից.

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0249504

